

Sept.

H. DEUTMANN
Fotograaf.

Het 25-jarig Regeerings-jubileum van HARE MAJESTEIT DE KONINGIN.

Ter gelegenheid van de herdenking van het feit, dat *Koningin Wilhelmina* vóór 25 jaren tot de Regeering werd geroepen, moge een kort woord van de zijde van de Weermacht in Nederland en Indië hier op zijn plaats zijn. Die Weermacht heeft zich steeds in een groote belangstelling van de zijde van Hare Majesteit de Koningin mogen verheugen. In het bijzonder in het mobilisatie-tijdperk 1914—1918 heeft Hare Majesteit bij herhaling van Hare belangstelling in leger en vloot en van Hare waardeering voor de groote opofferingen, die velen onder de gemobiliseerden zich moesten getroosten, blijk gegeven.

Hare talrijke bezoeken bij verschillende onderdeelen van de strijdkrachten te land en te water, tot zelfs in de verst afgelegen gedeelten van het Rijk, veelal slechte weersgesteldheid en vermoeienissen trotseerende, blijven met een gevoel van groote dankbaarheid onuitwischaar in onze herinnering gegrift. Ontegenzeggelijk heeft de Koningin den band, welke Leger en Vloot aan Haar bindt, daardoor versterkt.

Hare Majesteit moge thans opnieuw de verzekering ontvangen, dat Zij steeds zal kunnen rekenen op den onwankelbaren trouw en op de onvergankelijke liefde van de geheele Weermacht.

Augustus 1923.

De Redactie.

Zelfvertrouwen.

Wie des nachts de deur van zijne woning laat openstaan in het vertrouwen, dat de politie of zijne bureu wel zullen zorgen, dat hem niets gebeurt, kan er verzekerd van zijn, dat hij te eeniger tijd wakker zal worden — *indien* hij nog wakker wordt — met de ontdekking, dat hij bestolen is. En wie steeds, hetzij omdat hij idealist is, of uit angst, of doordat hij zich zelf suggereert onmachtig te zijn, of om welke reden dan ook, blijft toegeven aan eischen, die hem door anderen gesteld worden, zal bemerken, dat hij ten slotte zijne vrijheid volkomen kwijt is.

Zoo is het met den enkeling, maar zoo is het ook met de gemeenschap, met den staat, die de verplichtingen tegenover zich zelf uit het oog verliest, de middelen om zich te beschermen verwaarloost en zijn vertrouwen plaatst dáár, waar het niet zijn moet.

Het Volk, dat prijs stelt op zijn zelfstandig voortbestaan, getrooste zich de opofferingen, die kunnen leiden tot het handhaven ervan. Kan of wil het dat niet, dan verliest het het recht als zelfstandige natie te blijven voortleven.

Het Nederlandsche Volk — althans het overgroote deel ervan — *wil* zelfstandig en vrij blijven, maar het doorleeft een tijd van twijfel en onzekerheid, van zoeken en tasten. Moge de rechte weg gevonden worden om uit de moeilijkheden te geraken.

En laten wij, beroeps- en verlofsmilitairen, ieder in onzen eigen kring ernstig blijven voortwerken — tegen moeilijkheden van allerlei aard in — aan de taak, die ons is opgelegd. Laten wij vooral het vertrouwen in ons zelf en in de toekomst niet verliezen.

M. D. A. FORBES WELS,
Luitenant-Generaal.

De beteekenis van ons Veldleger.

In den laatsten tijd gaan in Nederland herhaaldelijk stemmen op, die pleiten, indien het al niet is voor geheele afschaffing van het leger, dan toch voor verkleining daarvan en ook met name tot verkleining van het operatieve gedeelte van het leger, dus van het Veldleger. Het komt mij voor, dat de oprichting van den Volkenbond niet de aanleiding mag zijn om vooralsnog tot een dergelijken maatregel over te gaan. Immers is na het tot stand komen van het verdrag van Versailles de rust in Europa geenszins wedergekeerd; Europa is na dien geworden tot een chaos, die niet schijnt te zijn te ontwarren en dit is wel zeker: nog nooit, ook niet tijdens den grooten wereldoorlog, is de haat tusschen de volkeren tot eene hoogte gestegen als dit thans het geval is.

Of en wanneer deze toestand tot een nieuwen oorlog zal leiden, kan alleen de toekomst leeren; dat dit eenmaal zal plaats vinden, hierop moeten wij zeer zeker rekenen. En het is ook wel zeker, dat die nieuwe oorlog nog veel verschrikkelijker zal zijn dan dien wij hebben beleefd.

Ieder, die den jongsten grooten oorlog heeft medegemaakt, zal het met mij eens zijn, welk een groot voordeel de Staat bezit, aan welken het gegeven is den strijd buiten zijne landspalen te houden; na den oorlog hebben vele Nederlanders zich daarvan kunnen overtuigen bij hun bezoek aan de door het geschutvuur verwoeste landstreken van Frankrijk en België. Het is dus een zaak van wijs beleid den oorlog, zoo eenigszins mogelijk, buiten het eigen gebied te houden. Daarom kan het operatieve gedeelte van het leger niet te sterk zijn.

Maar ook indien wij niet rechtstreeks in den oorlog worden betrokken, is het een zaak van wijs beleid dit gedeelte der weermacht in zoo sterk mogelijken getale zoo dicht doenlijk bij de grenzen op te stellen. Alleen op deze wijze kunnen wij zorgen, dat in een komend Europeesch conflict ons land niet door de oorlogvoerenden vertreden wordt. Deze toch zullen alleen rekenen met de mobiele macht, die hun bij grensschending kan worden tegemoet geworpen.

Wij, beroepsofficieren, zijn opgevoed in de leer, dat het voor ons van zelf sprekend is, dat de oorlog in het voor de verdediging van nature zoo sterke polderland, zal worden gevoerd. Zeer zeker, dat polderland *is* sterk; de vijand zal daar komen te staan voor groote hinderpalen, die hij misschien niet zal kunnen overwinnen. Maar men bedenke ten koste van wat en van hoeveel wij dat succes zouden behalen. Weleer dicht bevolkte steden en bloeiende dorpen zouden met den grond gelijk gemaakt worden; de bevolking, dicht samengedrongen in het hart des lands, zou een vreeselijk lot tegemoet gaan.

Daarom ook moet elke maatregel, waardoor de kracht van ons Veldleger wordt verhoogd, ten zeerste worden toegejuicht; daarom moet het worden toegejuicht, wanneer daarbij worden ingedeeld onderdeelen, als zware artillerie, die vroeger in onze gedachten alleen in de stellingen tehuis behoorden; daarom moet het worden toegejuicht, indien de offensieve gedachte bij de landsverdediging niet teloor gaat, en daarom moet het worden toegejuicht, indien er onder ons zijn, die niet alleen wijzen op dat, waarin wij zwak zijn, maar die ook het vele goede, waarover wij nog beschikken, naar voren brengen.

En wanneer wij bedenken, dat de waarde van een leger vóór alles zetelt in den geest, dien het bezielt, dan meen ik, dat wij op dien goeden geest niet tevergeefs behoeven te rekenen.

Wanneer wij bezitten een veldleger, waarvan ieder Nederlander ziet, dat het naar de grenzen wordt gezonden om het grootste gedeelte van het vaderland te behoeden voor een vijandelijken inval, dan zal dat leger zeer zeker worden gedragen door de sympathie der natie, en zal deze sympathie een verheffende factor zijn voor ieder, die deel van dat leger uitmaakt.

Eénmaal tijdens Hare vijf en twintigjarige Regeering heeft Hare Majesteit onze geëerbiedigde Koningin de mannen van Nederland te wapen moeten roepen. Het goede verloop der mobilisatie in 1914 en de daardoor teweeggebrachte afdoende preventieve werking, liggen nog in ieders geheugen en het geeft een weldadig gevoel te mogen denken aan den geest van toewijding, die toen allen bezielde. En mocht het nog eens noodig zijn, dat wederom tot eene mobilisatie moet worden besloten, dan ben ik er van overtuigd, dat diezelfde geest van offervaardigheid, dien wij in 1914 hebben leeren kennen, opnieuw Neerlands leger zal bezielen, dat Hare Majesteit de Koningin op Haar Leger zal kunnen rekenen!

T. F. J. MULLER MASSIS,

Luitenant-Generaal.

De Vesting Holland

Geen volk bewoont een land, hetwelk door zijne gesteldheid zoo geschikt is, om, met aanwending van doelmatige middelen, zijne onafhankelijkheid tegen elke aanranding te verdedigen, als het Volk van Nederland, en zeker ook geen volk kan uit zijne geschiedenis, voor zooveel die middelen van verdediging betreft, zooveel leering trekken als het nederlandsche ¹⁾.

Bij Koninklijk besluit van 23 Augustus 1922, no. 55 werd ingesteld het commando der Vesting Holland; het besluit trad in werking op 1 September 1922. De juiste bedoeling van dezen maatregel werd niet aanstonds door iedereen volkomen begrepen. Zoo leest men ter zake in het Voorloopig Verslag op Hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1923 (Tweede Kamer der Staten-Generaal) o.m.:

„Verscheidene leden verzoekten te mogen worden ingelicht omtrent de instelling van het kommandement der Vesting Holland. De Vesting Holland heeft tot op dit oogenblik nooit in werkelijkheid bestaan; het was een naam en niets meer. Men vreesde zeer groote uitgaven, voor het geval de Regeering erover mocht denken het geheele uitgestrekte gebied der Vesting Holland te eeniger tijd in staat van verweer te brengen”.

Het is niet onmogelijk, dat dien leden bij het maken van hunne opmerkingen ook voor den geest heeft gezweefd hetgeen door den Minister van Oorlog, Ridder van Rappard, in de Tweede Kamer werd gesproken bij het debat over het fonds tot eene bespoedigde afwerking der Stelling van Amsterdam. De Minister zeide o.m.:

„De Vesting Holland is niet iets wat bestaat; het is slechts een naam, *het is een samenstel van versterkingen in onderling verband aangelegd*; ⁽²⁾ maar niet eene vesting.”

Daargelaten de tegenstrijdigheid, die men in deze mededeeling van den Minister zoude kunnen zoeken, vormt het gecursiveerde eene definitie, die nog goeddeels kan worden aanvaard. Inderdaad is het begrip „vesting” in de beteekenis, die daaraan gewoonlijk wordt gehecht, niet op de Vesting Holland van toepassing; men zoude bij de kringstelling van Amsterdam eerder van eene vesting hebben kunnen spreken, terwijl men de Vesting Holland even goed Stelling Holland zoude kunnen noemen. De uitdrukking „Vesting Holland” had echter in zekeren zin burgerrecht verkregen. De opmerking van „verscheidene leden”, dat de Vesting Holland in werkelijkheid nog nimmer had bestaan, zoude juist zijn, wanneer men die opmerking overbracht

¹⁾ Van Sypesteijn en de Bordes. De verdediging van Nederland in 1672 en 1673.

²⁾ Cursiveering van mij.

op het commando der Vesting Holland; dit had inderdaad nog nimmer bestaan. Ter verdere toelichting het volgende.

Art. 1 van de wet van 18 April 1874, tot regeling en voltooiing van het vestingstelsel, bepaalt, dat het vestingstelsel o.m. omvat:

- de Nieuwe Hollandsche waterlinie;
- de Stelling van 't Hollandsch Diep en het Volkerak;
- de Stelling van de monden der Maas en van het Haringvliet;
- de Stelling van Amsterdam.

Deze vier stellingen, die aan de mogelijkheid tot inundeeren van verschillende daartoe behoorende terreingedeelten en aan de omstandigheid, dat de middelen tot het stellen dier inundatiën in vredes-tijd aanwezig zijn en onderhouden worden, groote verdedigingskracht ontleenen, zijn ook daarom voor de verdediging van den vaderland-schen bodem van zooveel gewicht, omdat zij deel uitmaken van de omsluiting van het hart des lands, zijnde het volkrijkste en uit een economisch en staatkundig oogpunt meest belangrijke gedeelte van het Koninkrijk. Aan de stelling van Amsterdam, als kringstelling, was, totdat de ervaringen uit den wereldoorlog hierop een ander licht wierpen, voorts nog een afzonderlijke rol toegedacht, namelijk die van centraal of laatste reduit voor de landsverdediging. Ik laat hier in het midden de beantwoording van de vraag of het, ook ten tijde dat de gelden voor de afwerking van de stelling van Amsterdam werden aangevraagd, voor de landsverdediging nog nuttig en noodig was als uitgangspunt hierbij de voltooiing van die stelling als kringstel-ling te behouden. Het zij voldoende te constateeren dat, ook in ver-band met het werkingsbereik van het moderne geschut van middelbare en groote kalibers, dergelijke kringstellingen, met als kern een groot bevolkingseentrum, hebben afgedaan.

Bezien in het kader van de landsverdediging ligt het voor de hand dat voor geen der genoemde vier stellingen (het zuidfront van de Stelling van Amsterdam hierbij buiten beschouwing latende) eene afzonderlijke strategische taak is weggelegd; dat eene der stellingen geheel geïsoleerd aan een aanval zoude blootstaan zonder dat pogin-gen tot omtrekking in het werk zouden worden gesteld, is een on-waarschijnlijk geval. Het valt dan echter reeds dadelijk op, dat aan de zuidzijde, waar de groote rivieren de afsluiting van het hart des lands vormen, maatregelen moeten worden genomen, om een aaneen-gesloten verdedigingsfront te vormen. Bovendien zijn maatregelen noodig voor bewaking en e.q. verdediging van de noordzeekust. Vóór de instelling van het Co. Vg. Holland moesten voor bedoelde maatregelen deelen van het veldleger worden aangewezen, terwijl elk der genoemde stellingen onder het bevel was geplaatst van een comman-dant, die volgens zijne instructie voor het behoud zijner stelling per-sonlijk verantwoordelijk was. De vraag rijst of, indien bij deze rege-ling de noodzakelijkheid was ontstaan om aan eene tegenpartij het

binnendringen in het hart des lands metterdaad te beletten, als gevolg van eene dergelijke regeling de gewenschte eenheid in de verdediging niet zoude hebben ontbroken. Het Opperbevel zoude die eenheid moeten brengen, doch, gelet ook op de verantwoordelijkheid van vier stellingecommandanten, zouden in de practijk bezwaren toch niet uitgesloten zijn.

In het afgelopen mobilisatietijdperk werd de verdediging van Zeeland in verband gebracht met die van het hart des lands; bij Koninklijk besluit van 22 Juli 1916, no. 39, werd namelijk het commando van de stelling van de monden der Maas en van het Haringvliet verenigd met dat van de Werken aan de Wester Schelde; de voor beide functiën aangewezen commandant ontving den titel van commandant van de stelling van de monden der Maas en der Schelde, terwijl voor de stelling van de monden der Maas en van het Haringvliet een ondercommandant werd aangewezen.

Na het mobilisatietijdperk trad allerwege het streven naar bezuiniging en vereenvoudiging op den voorgrond en werd getracht dit streven ook van toepassing te brengen bij de bevelvoering over de z.g. permanente stellingen. Het gevolg was het verschijnen van het in den aanhef dezer genoemde K. B. van 23 Augustus 1922. Dit bepaalt in de eerste plaats, dat het K. B. van 22 Juli 1916 wordt ingetrokken, zoodat dus het commando van de stelling van de monden der Maas en der Schelde — eene instelling die haar ontstaan aan eene bepaalde machtsgroepering tijdens den wereldoorlog te danken had — weder werd opgeheven. Voorts zijn van de meergenoemde vier stellingen de afzonderlijke commando's opgeheven en bepaalt het K. B. dat het commando daarover wordt opgedragen aan één opperofficier, die als zoodanig den titel voert van commandant der Vesting Holland.

De vier stellingen zijn dus niet opgeheven — voor een dergelijken maatregel zoude trouwens wetswijziging noodig zijn —, het K. B. vervangt alleen vier commandanten met vier staven door één commandant met één staf. Het opheffen van de stellingen zoude betekenen het prijsgeven van de voorbereide verdediging van het belangrijkste gedeelte van den vaderlandschen bodem en tevens het ontnemen van een steun aan het Veldleger bij de uitvoering van zijne operatieve taak, waarover nader.

De genomen maatregel heeft dus, wat geen verdere toelichting vereischt, inderdaad bezuiniging en vereenvoudiging ten gevolge. Met betrekking tot de landsverdediging zijn de gevolgen echter van verder strekkenden aard; in dit verband zij in herinnering gebracht de taak, door de Nederlandsche gemobiliseerde strijdkrachten te vervullen bij het ontstaan van een conflict, dat gewapenderhand wordt beslecht. Daar de Nederlandsche politiek nimmer eene politiek van agressie is geweest en ook nimmer zal zijn, bestaat deze taak in het beschermen en, zoo noodig, verdedigen van onze onafhankelijkheid en van de

integriteit van het grondgebied des Rijks¹). De aardrijkskundige gesteldheid van het Rijk laat echter niet toe, het grensgebied tegen een overmachtigen aanvaller (opzettelijke gebiedsschending als een oorlogsdaad beschouwende) op elk gedeelte tot het uiterste te verdedigen. Het gedeelte van het Nederlandsche polderland, dat gelegen is binnen de meergenoemde inundatiestellingen, de groote rivieren en de zee, leent zich daartoe echter bij uitstek, in de voornaamste plaats, omdat daarbij op ruime schaal gebruik kan worden gemaakt van onzen grooten bondgenoot, het water. Gezorgd moet echter worden, dat het water van vriend niet in vijand verandert; lettende namelijk op de omstandigheid, dat van oost naar west het terrein, in algemeenen zin gesproken, afhelt en dat, ook door de aanwezigheid van vele droogmakerijen, groote verschillen in bodempeil zich vertoonen, bestaat de kans daarop, indien men de wijze van verspreiding van het water niet in de hand weet te houden. De inundatie mag noch doorwaadbaar, noch bevaarbaar worden; voldoet zij echter aan dezen eisch, dan is zij — de ervaringen uit den wereldoorlog leveren daarvan nogmaals het bewijs — voor den vijand eene onoverkomelijke hindernis.

Al deze omstandigheden, zoomede de uiterste gecompliceerde waterstandkundige toestand, zijn zoovele factoren, die maken, dat men het stellen van de inundatiën in vreedstijd zorgvuldig moet voorbereiden en de daarvoor noodige werken in goeden staat moet houden.

Bij eene inundatiestelling bepaalt zich de strijd als regel tot den strijd om het meesterschap op een of meer droogblijvende accessen. Deze accessen dienen dus op de krachtigste wijze te worden verdedigd, met behulp van de aanwezige duurzame verdedigingswerken. Men wil wel eens beweren, dat deze verdedigingswerken, gewoonlijk met de benaming „forten” aangeduid, hunne waarde voor de verdediging hebben verloren. Wanneer men daarmede bedoelt, dat de daarin aanwezige gedekte ruimten geen voldoende bescherming opleveren bij eene beschieting uit modern krombaan geschut, dan heeft men volmaakt gelijk. Als aardwerk, omgeven door een natte gracht als onverwoestbare hindernis, behouden die forten echter belangrijke beteekenis als steunpunten voor de nabijverdediging. Gebroken is met het stelsel, waarbij het fort, onder een daarvoor verantwoordelijken commandant, bij de verdediging van eene stelling een geheel zelfstandige rol vervulde; als elk ander steunpunt maakt het deel uit van het vak, waarin het ligt en staat als zoodanig dus onder den voor de verdediging van het tusschen de vakgrenzen gelegen deel der

¹) Verplichte actie van Nederland als mogelijk deelgenoot in een z.g. garantieverdrag (men zie intusschen den brief, met bijlagen, op 27 Juni 1923 ter zake door den Minister van Buitenlandsche Zaken gericht aan den Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal) of als lid van den Volkenbond (art. 10 van het Volkenbondsverdrag) wordt hierbij, als voor het tegenwoordige en in de naaste toekomst zonder practisch belang, buiten beschouwing gelaten.

weerstandsstrook verantwoordelijken commandant. De verdediging van een acces moet worden gevoerd als van elk ander niet te inundeerden terreingedeelte en nog nimmer is de eisch gesteld, dat een terrein, om te kunnen worden verdedigd, voorzien moet zijn van verdedigingswerken, die absolute dekking opleveren tegen het zwaarste geschut. Bij inundatiestellingen ondervindt de aanvaller echter het bezwaar, dat hij zich op de accessen door smalle défilés moet wringen, wat een voordeel voor den verdediger is; dat op die accessen, waarvan de ligging aan iedereen bekend kan zijn, in vredetijd reeds steunpunten der verdediging liggen, is als een belangrijk voordeel te beschouwen.

Het kan echter nimmer de bedoeling zijn, dat, wanneer dreigend gevaar de Regeering tot mobilisatie van de Nederlandsche strijdkrachten doet besluiten, het Veldleger zich zoude bepalen tot het post vatten in het hart des lands achter inundatiestellingen en groote rivieren. Vele redenen pleiten ervoor, dat een operatief optreden van een groot deel der Nederlandsche strijdkrachten in de eerste plaats mogelijk moet blijven; volledigheidshalve worden de voornaamste redenen, waaruit die noodzaak voortspruit, nog eens in herinnering gebracht ¹⁾.

a. Zoowel uit een strategisch als uit een staatkundig oogpunt is het niet oordeelkundig, om, zonder ernstig verweer, een groot gedeelte van het grondgebied des Rijks prijs te geven aan den tegenstander, de bevolking over te leveren aan den druk eener militaire bezetting, zich de gelegenheid te laten ontgaan, den indringer terug te werpen, terwijl, eenmaal in de Vesting Holland teruggetrokken, een offensief optreden aan grootere bezwaren onderhevig is.

b. Hoe langer het oogenblik van het zich te moeten terugtrekken in de Vesting Holland kan worden verschoven, des te meer wordt het landsbelang gediend.

c. Bij het voeren van een bondgenootschappelijken krijg is het strategisch gebruik van het Nederlandsche Veldleger ondergeschikt aan het gemeenschappelijk strategisch doel en dat zal wel niet medebrengeu, dat de Nederlandsche operatieve strijdkrachten al dadelijk in de Vesting Holland terugtrekken.

d. Bij een oorlog tusschen naburige rijken, waarbij Nederland eene afwachtend neutrale houding aanneemt, zal, evenals in 1914 plaats vond, voor het Veldleger eene eerste samentrekking buiten de Vesting Holland noodig blijken.

De opdrachten, voor welke het buiten het hart des lands optredende Veldleger kan komen te staan, zullen zijn van velerlei aard, als regel moeilijk, terwijl in vele gevallen een tegenstander kan worden verwacht, sterker aan troepen en materieel beter toegerust. Het Veld-

¹⁾ Zie de noot (1) op blz. 528.

leger moet de gelegenheid behouden om door tijdig terugtrekken achter de inundatiestellingen en groote rivieren zich te beveiligen tegen algeheele vernietiging of oplossing en zich te herstellen voor de verdediging van het hart des lands. Voorts moet het Veldleger voor zijne verpleging, voor den aanvoer van alles wat noodig is om te dienen tot aanvulling van munitie e. d., van verliezen aan personeel en materieel, zich baseeren op het hart des lands.

Het is dan ook een eisch, dat het Veldleger in dit tijdperk voor nevendoeleinden niet behoeft te worden verzwakt, dat de veilige opname binnen het gebied van het hart des lands steeds verzekerd blijft, dat de basis tegen verrassende vijandelijke ondernemingen op kleinere schaal bewaakt en beschermd blijft.

Hieruit volgt, dat, zoo eenigszins mogelijk, moet worden voorkomen, dat het Veldleger troepen voor dekking in den rug en opname moet afzonderen op een oogenblik, dat deze niet kunnen worden gemist, of onderdeelen moet achterlaten bijv. voor bewaking van de kust.

Dit alles kan worden bereikt, wanneer, als thans, aan het bevel over de meergenoemde vier stellingen een zoodanig karakter wordt gegeven, dat aan den Commandant de zorg kan worden opgedragen voor de bewaking en beveiliging van het geheele gebied, dat tot basis en opname voor het opereerende Veldleger moet dienen en waarin ten slotte, mocht dit noodig worden, de voortgezette landsverdediging plaats vindt.

In dit verband beschouwd, moet men onder de benaming Vesting Holland verstaan het gebied, omsloten door de Nieuwe Hollandsche Waterlinie, de groote rivieren, de kust en het (zoo noodig in oorlogstijd tot de Noordzeekust verlengde) noordfront der Stelling van Amsterdam; men zoude dus kunnen zeggen, dat de Vesting Holland omvat het uit een politiek, economisch en militair oogpunt meest belangrijke gedeelte van het grondgebied des Rijks, waarbinnen, uit hoofde van de natuurlijke gesteldheid van het terrein, tegen eene belangrijke overmacht langen tijd weerstand kan worden geboden.

Voor de vroeger afzonderlijke linie en stellingen waren troepen aangewezen voor eene veiligheidsbezetting en was vestinggeschut bestemd voor eene veiligheidsbewapening. Eene dergelijke veiligheidsbezetting en veiligheidsbewapening kunnen uiteraard ook voor de Vesting Holland, wil zij hare functie van bewaking, beveiliging en opname kunnen vervullen, dus het daarbuiten opereeren van het Veldleger mogelijk maken en het de noodige vrijheid van beweging waarborgen, niet worden gemist.

Hier doet zich echter het geval voor dat met de uitbreiding van de taak, niet alleen geen evenredige vermeerdering van strijdkrachten en middelen behoeft gepaard te gaan, doch dat integendeel met minder dan het vroegere kan worden volstaan. Nu niet meer vier ver-

antwoordelijke stellingcommandanten afzonderlijk beschikken, doch gedurende het tijdperk van bewaking en beveiliging de leiding in ééne hand is, namelijk in die van den Commandant der Vesting Holland, heeft deze Commandant het dus in zijne macht, binnen het geheele gebied der Vesting Holland, de hem ter beschikking gestelde strijdkrachten en strijdmiddelen te gebruiken daar, waar zij, gelet op den strategischen toestand van het oogenblik, het meest noodig kunnen worden geacht, m. a. w. een mobiel gebruik van de veiligheidsbezetting en bewapening kan in toepassing worden gebracht. Het is toch, gelet op de politieke verhoudingen, moeilijk denkbaar, dat de Vesting Holland aan vier zijden gelijktijdig zoude worden ingesloten en aangevallen, zooveel te minder is het denkbaar, dat, in het tijdperk van bewaking en beveiliging van de basis, de Commandant der Vesting Holland steeds naar vier zijden gelijktijdig bedacht zoude moeten zijn op het afweren van verrassende ondernemingen of ondernemingen op kleinere schaal, dan wel op opname van het Veldleger of van deelen daarvan.

Naast vereenvoudiging en dus bezuiniging in vreedestijd, beteekent de oprichting van het instituut Vesting Holland de verzekering van het economisch gebruik van de daarvoor in eersten aanleg ter beschikking te stellen strijdkrachten en strijdmiddelen, waarmede de belangen der geheele landsverdediging in groote mate worden gediend.

C. VAN TUINEN,

Luitenant-Generaal.

Ende deëspereert nimmer.

DOOR

J. BURGER,

Gep. Luitenant-Generaal,

Oud-Commandant van het Veldleger.

In den avond van 15 Januari 1917 rijden wij van *Calais* per auto naar het kleine strookje van België, dat nog niet in Duitsche handen is, en overnachten in den uitersten noordwesthoek daarvan te *La Panne*, waar de Koning verblijf houdt in een eenvoudige villa.

Den volgenden morgen gaan wij naar het *Yserfront*. Wij houden even stil te *Veurne*, waar een gendarme zich bij ons komt melden. Hij is blijkbaar de eenige bewoner van het aardige stadje; thans de grootste plaats, die nog in Belgische handen is. Het Belgische hoofdkwartier bracht er eenigen tijd door, maar verliet het eveneens, daar de voortdurende luchtbombardementen geregelden arbeid zeer bemoeilijkten.

Wij vinden dat hoofdkwartier thans in een afgelegen langgerekt dorp. De ons begeleidende Majoor van den Belgischen generalen staf laat ons lachende zijn kwartier zien, zijnde de doorgang onder een korenmolen. De pooten van zijn bed staan in eenige centimeters water. Zeer worden wij getroffen door de rustige opgewektheid van dezen staf: dit zijn mannen, die zich zeker voelen van hun zaak.

Thans gaat het per auto naar de *Yserstelling*, die wij van *Rams-cappelle* in zuid-oostelijke richting te voet zullen volgen, om daarna over *Oostkerke* per auto terug te keeren.

Naarmate wij het front naderen, wordt het landschap desolater. Nagenoeg geen verkeer op de wegen, die naar 's vijands zijde zijn gemaskeerd, om eventueele spoedtransporten van troepen of munitie mogelijk te maken. Het gewone verkeer heeft hoofdzakelijk plaats te water. Reserves zijn hier en daar gelegerd in barakken of op vaartuigen; nimmer dicht bij elkaar gelegen. Gehuchten en alleen staande boerderijen zijn tot ruïnes verworven. Dit is zoover doorgevoerd, dat een afzonderlijk klein huisje de aandacht trekt alleen door de omstandigheid, dat het niet is vernield.

Dat is alles, wat van onafhankelijk België is overgebleven.

Wanneer men die ruïnes van dichtbij beziet, merkt men echter, dat daarin leven heerscht. Op kunstige wijze heeft men er steunpunten en een tweede linie van gemaakt tegen een mogelijke doorbraak. Door opeenstapelen der steenklompen, tusschenvoeging van aarde in zandzakken zijn borstweringen met schietgaten gevormd. Prikkeldraad loopt tusschen de ordeloos over elkander liggende steenklompen, boomen en balken door en maakt deze zodoende tot geduchte hindernissen, terwijl de verschillende ruïnes onderling zijn verbonden door loopgraven, aangelegd langs greppels en heggen.

Nog overeind staande stukken muur, een schoorsteen, een scheef gezakt stuk van een dak, verbergen uitkijk- en seinposten. Een en ander is zoo volkomen aangepast aan het karakter der ruïnes, dat men het eerst ontdekt in de onmiddellijke nabijheid, wanneer men er althans niet op wordt gewezen. Anders ziet men overdag geen menschelijke beweging, want die zou weldra nieuwe beschieting der ruïnes uitlokken; zoo leven deze soldaten daar 4 tot 6 dagen achtereen, naar gelang van de aflossing der voorste linie en zij zijn blijmoedig en opgewekt.

Wij komen thans aan de voorste linie. Mistig weer belet de waarneming van het artillerievuur en men hoort dan ook in hoofdzaak slechts het geknetter van mitrailleurs en geweren der vooruitgeschoven posten. Die voorste linie wordt gevormd door den circa 2 M. hoogen spoordijk, gelegen in de over het algemeen ondiepe Yserinundatie. Achter in den dijk zijn met spoorstaven gedekte onderkomens ingegraven. Elk bestemd voor één groep, gescheiden door zijwieren en beschut door rugwieren van steil opgebouwde zandzakken. Achter langs de stelling loopt een knuppel pad. Hier en daar heeft men een beton gebouwtje voor commando- en seinposten en voor berging van munitie. Enkele malen is de eerste linie met de tweede verbonden door middel van gangen, bestaande uit eveneens \pm 2 M. hooge zigzag en evenwijdig loopende muren van zandzakken. Vóór den spoordijk heeft men hooger, en daardoor droog, liggende stukjes grond ingericht tot mitrailleurposten, die over smalle, eveneens zigzag loopende, op paaltjes gelegde loopplanken zijn te bereiken. Onmiddellijk achter de linie treft men op vrij groote onderlinge afstanden telkens een paar eenvoudige mortieren aan en in het achter gelegen terrein, vindt men niet zeer talrijke en ook nu juist niet met hypermoderne geschutsoorten voorziene batterijen.

Daar alles boven het water moet worden uitgebouwd en niets boven den spoordijk mag uitsteken, zijn de gedekte verblijven voor de eerste linie zóó laag van verdieping, dat de manschappen daarin slechts kunnen liggen of hoogstens gebukt kunnen zitten; gestookt mag er niet worden met oog op het gevaar voor verstikking. Ook hier verblijft de bezetting 4 tot 6 achtereenvolgende dagen en ook hier betoont zij zich blijmoedig en opgewekt en vol vertrouwen.

Dit is nu die fameuze Yserstelling! Maar de Duitschers, die in 1914 als het ware wandelden door de moderne vestingen Luik en Namen, die heenstapten door Antwerpen, het kunststuk van Brialmont, en door eenige Fransche vestingen en later door verschillende Russische en vóór wier komst de nieuwste Roemeensche vesting reeds werd verlaten, diezelfde Duitschers hebben voor dit onnoozele linietje het hoofd gestooten. Het heeft hun stroomen bloeds gekost, zij hebben er reeds twee jaren voorgestaan en zij zullen er voor blijven staan tot aan het einde van den oorlog.

Dat resultaat is bereikt, niet enkel door de geweldige passieve kracht, die elk inundatieterrein eigen is, maar ook en vooral door de zelf-

bewuste taaiheid van het tot bezinning gekomen Belgische leger, dat zich hardnekkig en krachtig heeft vastgeklemd aan dit strookje grond, waarvan het zich onder geen voorwaarde *wil* laten verdrijven.

In het laatste gedeelte van Januari bevinden wij ons in het gebied van de legergroep, waartoe het leger van *Verdun* behoort. Het is scherp helder, vriezend weer en het kanonvuur houdt dag en nacht aan. Op den 23en brengt de groepscommandant persoonlijk ons naar het hoofdkwartier van den commandant van laatstgenoemd leger. Wederom bewonderen wij de rustige zekerheid en het kalme zelfvertrouwen, die in dat hoofdkwartier heerschen.

Na een kort overzicht van den toestand van het oogenblik gaan wij over Verdun naar het gevechtsfront en naarmate wij naderen neemt het kanongebulder in wilde heftigheid toe.

De stad zelf heeft vreeselijk geleden en is ten deele weinig meer dan een puinhoop, waarin slechts enkele menschen rondwaren; blijkbaar om te zoeken of er nog iets te vinden is, dat de moeite en de gevaren van het bergen waard is. De oude vestingwerken daarentegen zijn weinig en de kilometers lange, nog door *Vauban* ontworpen, onderaardsche gangen beneden de stad, in het geheel niet beschadigd. Tezamen vormen zij als het ware de citadel der vesting en kunnen als zoodanig ongeveer een divisie onderbrengen, wanneer de omstandigheden dat wenschelijk maken.

Na nog een tijd gereden te hebben, laten wij de auto's achter een steile helling staan en begeven ons ten deele langs gecamoufleerde wegen en verder door een gedekten loopgraaf naar een in een heuvel ingegraven observatiepost. De auto's moesten reeds zoo spoedig worden verlaten, omdat zij anders zeker de aandacht der Duitschers zouden trekken en daarmee hun artillerievuur, waardoor ook de observatiepost in gevaar zou kunnen worden gebracht. Door een prismakijker op pivot kunnen wij het terrein bespieden.

Daar liggen op de heuvels voor ons in een, op een ontzettend natuurverschijnsel gelijkende, vuurhel de beroemde forten Douaumont en Vaux, die genomen en hernomen werden, die al zoo lang beschoten zijn, ook uit de zwaarste kalibers, maar die nog steeds ten deele worden bewoond. Het is in hoofdzaak een kwestie van eer geworden, om ze te behouden; een kwestie van eer tegenover de buitenwereld en voor het moreel van de natie en van het leger, want zij hebben geen feitelijke betekenis meer voor de verdediging van de stelling, die over het geheele heuvelterrein wordt gevoerd, waar de Franschen zich met ongelooftelijke opofferingen aan menschenlevens in den dorren, steenachtigen en kalen bodem hebben vastgebeten.

Achter ons bevindt zich Verdun en rechts en eenigszins achterwaarts ligt het dorp Fleury, dat eveneens in Duitse handen is geweest. Van hier uit gezien ligt het zóó dicht bij Verdun, dat men haast niet kan begrijpen, hoe het mogelijk is, dat die plaats toen niet is gevallen.

Maar het was juist de bezetting van Verdun zelf, de bezetting van de citadel, die den aanvaller heeft tegengehouden en hem daarna heeft verdreven uit Fleury, waarin hij niet meer is kunnen terugkeeren en dat hij daarop stelselmatig met zijn artillerie heeft verwoest, zoodat men aan het einde van het beleg nog slechts de plaats kan aanwijzen waar het dorp heeft gestaan.

Waarom is het den Duitschers niet gelukt Verdun te nemen, niet-tegenstaande zij van meet af daar alles op hebben gezet, niettegenstaande beschikking over de modernste aanvalsmiddelen en de honderdduizenden dappere soldaten, die zij daaraan hebben geofferd? Ook al weder in hoofdzaak, omdat de Franschen het niet hebben *willen* verlaten. Met eindeloos geduld, taaië toewijding en grenzelooze zelfopoffering, gekweekt door hartstochtelijke liefde voor het vaderland en haat voor den vijand, hebben zij hem iederen duim gronds van die heuvels betwist en wilden daarvan niet wijken, ook niet wanneer menigmaal aanvulling van munitie en levensmiddelen door het helsche vuur werd belemmerd of belet. Velen zijn daar gebleven, maar hun plaats werd door anderen ingenomen en de vijand is daar niet doorgedrongen.

Op deze beide zoo bloedige kampplaatsen is dus weder bewezen de waarheid van de oude stelling, dat in den krijg een grooter gewicht in de schaal wordt gelegd door de *morcele* dan door de *materieele* factoren; zoo is weer bewezen, dat reeds zoo goed als verslagen is hij, die zich vrees laat aanjagen, maar dat onoverwinnelijk blijft hij, die met niet te verzetten wilskracht weigert zich als overwonnen te beschouwen.

Die gedachte moge het officierskorps schragen in deze zoo moeilijke tijden voor het leger, nu daaraan zooveel is ontnomen en wordt onthouden, wat wenschelijk, ten deele zelfs noodzakelijk is voor een degelijke vorming en ontwikkeling, maar wat de hoogst geplaatsten thans niet terug kunnen geven of schenken tengevolge van de economisch zoo ongunstige tijdsomstandigheden.

Die gedachte moge het korps beroeps- en reserveofficieren de kracht geven, om met taaien wil, een koel hoofd en een warm hart te blijven volharden in zijn onbaatzuchtig streven om ook onder deze ongunstige omstandigheden van de weermacht het beste te maken, dat er van te maken is ten bate van Land en Volk. Laten althans wij officieren niet vergeten, dat wij op 1 Augustus 1914 aan den lande eene groote en blijde verrassing hebben bezorgd door de resultaten van onzen stillen en dikwijls zoo weinig gewaardeerden arbeid; eene verrassing, niet enkel voor de wankelmoedigen binnen de landsgrenzen, maar die ook daar buiten weerklank vond en groote resultaten opleverde. Daarom zij onze lijfspreuk: „fais ce que doit, advienne que pourra”. Ende deëspereert nimmer.

Wij zullen daarmede slechts volgen het ons steeds door onze geëerbiedigde Koningin gegeven voorbeeld van hooge plichtsbetrachting.

Nederland's militaire positie gedurende den wereldoorlog,

DOOR

C. J. SNIJDERS,

Gep. Generaal,

Oud-Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht.

In de Buitengewone Nederlandsche Staatscourant van 4 Augustus 1914, No. 180**, kondigde de Nederlandsche Regeering aan, dat Zij in den tusschen verschillende, met Nederland bevriende Mogendheden uitgebroken oorlog volstreekte onzijdigheid zou in acht nemen, en stelde Zij bepalingen ter handhaving dezer onzijdigheid vast (Neutraliteitsproclamatie, *Oranjeboek Juli 1914—October 1915*, blz. 2). Het standpunt der Regeering werd later door den Tijdelijk Voorzitter van den Raad van Ministers als volgt omschreven: „De Regeering houdt vast aan de herhaaldelijk door de Staten-Generaal goedgekeurde politiek van stipte neutraliteit, welke meebrengt strikte onpartijdigheid. Zij wijkt echter niet af van het voornemen, iedere schending van ons gebied of van onze soevereiniteit, van welke zijde ook ondernomen, met de wapenen te keeren.”

Het was voor ons land de eenig mogelijke, de eenig zedelijk geoorloofde houding. Wel werd in de aan den oorlog voorafgegane jaren in militaire kringen somtijds het academisch standpunt bepleit, dat Nederland, ofschoon buiten het geding staande, zich bij het uitbreken van een oorlog tusschen de ons omringende machten zou hebben aan te sluiten bij die oorlogvoerende partij, welke politieke en militaire machtspositie de grootste waarborgen zou bieden voor de eerbiediging onzer nationale belangen en de handhaving onzer rechten. Maar het is duidelijk, dat daarmee een sprong in het duister gedaan, een hazardspel opgezet zou worden. Schijnbare waarborgen vóór of bij den aanvang van een oorlog kunnen geen zekerheid van een gunstigen einduitslag bieden. Zich zonder nooddwang van buiten in een West-Europeeschen oorlog mengen ware zeker in strijd met de door Prof. S t r u y c k e n in zijn brochure „*De hoofdtrekken van Nederlands buitenlandsch beleid*” geschetste historische politiek van ons volk, dat vreemd staat tegenover iederen drang naar politieke expansie, van welken aard ook (blz. 17), en welks geest zoozeer van het pacifisme doordrongen is, dat het niet alleen voor zichzelf den oorlog uit den kring der redelijke en zedelijke mogelijkheden heeft uitgeschakeld, maar zelfs ternauwernood in staat is den oorlog tusschen andere volken te begrijpen (blz. 12).

Niet verzwegen mag worden, dat het hiervoren bedoelde academisch standpunt voornamelijk berustte op de in bevoegde militaire kringen vrij algemeen bestaande, stellige overtuiging, dat onze onzijdigheid in een oorlog tusschen Frankrijk en Duitschland niet zou worden geëerbiedigd. Volgens het getuigenis van V o n M o l t k e (*Erinnerungen*,

Briefe, Dokumente, blz. 17 en 429) zou deze meening door de feiten bevestigd zijn geworden, ware in Juli—Aug. 1914 diens ambtsvoorganger, Graf Schlieffen, nog Chef van den Duitschen Generalen Staf geweest, in wiens operatieplan immers een opmarsch van den rechtervleugel van het Duitsche leger door Limburg (over Roermond) was voorbereid. Maar ook in zoodanig geval ware de eenige eerlijke, waardige, volkenrechtelijk juiste houding — de eenige ook, welke bij de Natie geestdrift en sympathie had kunnen verwekken — die geweest van verzet tegen den wederrechtelijken indringer, eventueel met aansluiting bij diens tegenstander.

„Het onrecht en de vernedering” — aldus Prof. Struycken — „die wij gedurende den oorlog ter wille onzer onzijdigheid hebben te verduren gehad, hebben voorzeker bij menigeen in de bitterheid des harten de vraag op de lippen gebracht, of wij voor het vervolg maar niet beter zullen doen in de groote politiek partij te kiezen, om ons zoo in tijden van conflict een bondgenootschap te verzekeren, dat ons ervoor behoeden zal opnieuw op zoo geringschattende wijze te worden behandeld. Rustige bezinning intusschen en overweging wat het lot is geweest van de landen, groot en klein, die in den oorlog werden betrokken, dwingen tot de gevolgtrekking, dat wij ook in de toekomst geen andere politiek mogen volgen dan die, welke wij ons, in overeenstemming met ons karakter en onze belangen, in het verleden hebben eigen gemaakt.” (als voren, blz. 21—22; en mede aldaar, iets vroeger:) „Niet vermetel schijnt het te zeggen, dat thans ook geleidelijk in de oorlogvoerende landen het goede recht dezer strikte onzijdigheidspolitiek, door eene bescheiden, doch voor het doel toereikende weermacht gehandhaafd, wordt erkend.”

De door de Regeering begin Aug. 1914 aanvaarde houding stelde Haar al dadelijk voor moeilijke vraagstukken, met betrekking tot het handhaven van onze souvereiniteit en onzijdigheid op de Schelde en de Eems.

Wat eerstgenoemde betreft, rees toch de vraag, welke houding onze Regeering zou behooren aan te nemen, indien ingeval van oorlog tusschen Frankrijk en Duitschland een der andere mogendheden, die de onzijdigheid van België hadden gewaarborgd, dit land te hulp mocht willen komen tegen eenige daad van geweld, door een der oorlogvoerenden gepleegd. Onze Regeering stelde zich voorshands op het standpunt, dat bij daadwerkelijke schending der Belgische neutraliteit, zonder dat nog België zelf deze als een „casus belli” beschouwde, Zij zich niet wenschte te verzetten tegen het verleenen van hulp door een der garanten, indien deze hulp door België althans gewenscht werd, mits ook deze garant niet zelf in den oorlog betrokken ware, zoodat onder de gemelde voorbehouden de vrije doorgang van Engelsche oorlogs- en transportschepen over de Westerschelde naar Antwerpen door ons niet zou worden bemoeilijkt. Dit standpunt moest echter onvoorwaardelijk vervallen, toen op 4 Aug.

1914 België zelf oorlogvoerende partij was geworden, evenals trouwens Engeland onmiddellijk daarna. De Opperbevelhebber kreeg dan ook van de Regeering de opdracht, de Westerschelde te versperren, alle veiligheidsmaatregelen te nemen, noodig ter voorkoming van schending van Nederland's onzijdigheid op die rivier, en opzettelijke schendingen met geweld te keeren, met dien verstande dat de koopvaardijvaart op Antwerpen bij daglicht en met behulp van Nederlandsche loodsen openbleef.

Deze beslissing heeft geen moeilijkheden met de Entente-rijken teweeggebracht. Wel deed de First Lord of the Admiralty in Engeland Winston Churchill (zie diens werk *The World Crisis 1911—1914*; blz. 333) in den loop van September 1914 aan zijne ambtgenooten het voorstel, aan de Nederlandsche Regeering den eisch te stellen, dat Zij de Schelde zou openstellen voor het zenden van Engelsche hulp aan het destijds door de Duitschers ernstig bedreigde Antwerpen. Churchill's ambtgenooten zijn echter op dit voorstel niet ingegaan, vermoedelijk omdat zij de onrechtmatigheid er van inzagen en Nederland niet in de armen van Duitschland wilden drijven. Had de Engelsche Regeering eene andere beslissing genomen en Ch.'s voorstel doorgezet, dan had Nederland zich krachtens zijn te voren ingenomen standpunt tegen den gestelden eisch moeten verzetten en zou het op voet van oorlog met de Entente geraken vermoedelijk niet te vermijden zijn geweest. Doch ook bij inwilliging van bedoelden eisch zouden wij — alsdan aan de zijde der Entente — in den oorlog meegesleept zijn geworden. Immers, Churchill beoogde meer dan het eenvoudig zenden van hulp aan Antwerpen. Hij zocht een voorwendsel om ter versterking van den economischen druk op Duitschland den Rijn af te sluiten en hij zag een groot maritiem-strategisch voordeel in het bezit van eene overzeesche marinebasis in eene Nederlandsche haven (vermoedelijk Vlissingen). Met inwilliging van dit alles zouden wij onze neutraliteit feitelijk hebben prijsgegeven en zou Nederland den weg zijn opgegaan, dien Griekenland in een later tijdvak van den oorlog gedwongen is geweest te volgen.

Omtrent het beloop van de Nederlandsch-Pruisische grens in de Beneden-Eems bestond al sedert lang een latent geschil tusschen de beide oeverstaten. Duitschland maakte aanspraak op het bezit van de Beneden-Eems over hare volle breedte, tot aan de laagwaterlijn van den Nederlandschen oever. Nederland betwistte dezen eisch en wenschte de grens bepaald te zien in den dalweg van den stroom, of — waar deze zich in twee takken van ongeveer gelijke beteekenis verdeelde — tusschen deze beide takken. Herhaalde pogingen tot minnelijke regeling van dit vraagstuk waren door Duitschland, bewust van zijn overmacht, met passieven weerstand beantwoord.

Reeds bij de maatregelen, welke Duitschland in de allereerste Augustus-dagen van 1914 trof ter voorbereiding voor den oorlogs-

toestand bleek, dat over de geheele breedte van de Beneden-Eems, dus ook over dat gedeelte, waarop Nederland aanspraak maakte, Deutsche mijnversperringen werden gelegd. Hiermede werd onze souvereiniteit, naar de Nederlandsche opvatting van het grensvraagstuk, geschonden. Daadwerkelijk verzet hiertegen zou echter stellig met geweld zijn gekeerd geworden, met alle onafzienbare gevolgen van dien. De Nederlandsche Regeering stelde zich op het standpunt, dat Nederland volkenrechtelijk niet verplicht kon worden geacht de neutraliteit te handhaven op betwist gebied of zich te verzetten tegen maatregelen, door Duitschland op dat gebied genomen ter verdediging van zijn eigen aangrenzend territoir; te meer niet, wanneer Nederland door te trachten dit te verhinderen, noodwendig in conflict met dat Rijk zou geraken.

De Entente-rijken hebben zich blijkbaar bij dat standpunt neergelegd. Dezerzijds werd in het gebeurde in het Eemsgebied aanleiding gevonden tot eene betrekkelijk sterke bezetting van het aanvankelijk onbezet gebleven eiland Rottumeroog en tot uitbreiding van de kustbewaking over Schiermonnikoog en de noord- en noord-oostkust van Groningen.

De grondslag onzer oorlogsvoorbereiding, zooals deze in de laatstvoorafgegane jaren in de Strategische Aanwijzingen en de Mobilisatievoorschriften was neergelegd, en bij de strategische oefeningen van den Generalen Staf werd toegepast, stemde volledig overeen met het door de Regeering ingenomen standpunt van strikte onzijdigheid tegenover alle partijen. In vroegere jaren had, als gevolg van de na de oorlogen van 1864, 1866 en 1870—71 hier te lande heerschende annexatievrees, onze oorlogsvoorbereiding de uitgesproken strekking van een verweer tegen een rechtstreekschen Duitschen aanval op ons land. De gewijzigde politieke en militaire verhoudingen in West-Europa hadden echter al sedert jaren een dergelijken aanval naar het gebied der onwaarschijnlijkheden verwezen, daarentegen veel meer het gevaar voor schending onzer onzijdigheid bij een oorlog tusschen de ons omringende machten onderling op den voorgrond gebracht. Sedert 1908 had de Generale Staf dan ook met de vroegere opvatting definitief gebroken en was onze oorlogsvoorbereiding geheel gericht op het tegengaan van zulk een schending, ongeacht van welke zijde deze mocht worden ondernomen. Met voldoening kon in 1914 worden geconstateerd, dat van 26 Juli, toen in verband met den dreigenden politieken toestand de eerste strategische voorzorgen werden ingeleid, tot den 4den Augustus d.o.v., toen onze gemobiliseerde strijdmacht hare oorlogsofstellingen had ingenomen, de ten uitvoer gebrachte regelingen voor de strategische voorzorgen, de mobilisatie en de groepeerings der strijdkrachten zich volkomen bleken te dekken met de eischen van den werkelijken toestand, zoodat de deelnemers aan de strategische oefeningen der voorafgegane jaren thans als 't ware

stuk voor stuk practisch zagen zich afspelen, wat indertijd op 't papier en op de kaart theoretisch was ontwikkeld geworden.

Ons verdedigingsplan tegen schending onzer onzijdigheid bestond in hoofdzaak in:

a. doorlopende bewaking der grenzen en kusten, met inbegrip van de ter vernieling voorbereide rivierovergangen in het grensgebied en de versperring en bewaking der zeegaten, havens en riviermondingen;

b. achter het hiertoe bestemde cordon der Landweer-grens- en kustwachten en bewakingsdetachementen worden in de noordelijke en oostelijke provinciën en in Zeeland de territoriale bezettingstroepen opgesteld, deels tot steun en opname van de grenswachten bij ernstige bedreiging, en overigens ter bewaking van belangrijke spoorwegknoopen, stations, bruggen en havens tegen op zichzelf staande ondernemingen;

c. het gereedstellen van eene operatieve macht tot het bedreigen, zoo noodig aanvallen en terugwerpen van elke vreemde troepenmacht, die opzettelijk en met strategische bedoelingen ons gebied binnenrukt of op onze kust mocht trachten te landen;

d. bij niet-slagen van de onder c. bedoelde opdracht en gedwongen teruggaan voor overmacht, voortzetting van den weerstand in beveiligde opstelling, waaruit de bedreiging der tegenpartij voortduurt, totdat opnieuw offensief kan worden opgetreden, bijv. door het ingrijpen van hulp van de tegenpartij van onzen aanrander. Als beveiligde opstellingen komen zoowel de permanente verdedigingsliniën, als tijdelijke, naar behoefte in te richten versterkte stellingen in aanmerking.

Het belangrijkste orgaan in dit stelsel was uit den aard der zaak de operatieve en mobiele macht, *het veldleger*. Het bestond destijds uit 4 divisiën, elk aan infanterie 18 bataljons bevattende. Uit de 4 cavalerie-regimenten der divisiën en de rijdende artillerie kon onder den Commandant van het veldleger eene zelfstandige cavaleriebrigade gevormd worden, wat echter niet dadelijk bij de mobilisatie geschiedde, doch eerst zou plaats vinden, indien de behoefte daaraan bleek. In den namiddag van den 3den Augustus, daags vóór het binnenrukken van de Deutsche legers in België, nam het veldleger zijne *afwachtings-opstelling* in. De keuze hiervan was door de volgende overwegingen bepaald:

Zoolang geen schending van ons gebied plaats vond of geenerlei andere aanwijzing werd verkregen, kon niet worden bepaald, van welke zijde gevaar het eerst of het meest zou kunnen dreigen. Onze geheele oostelijke grens lag open voor een inmarsch der Duitschers. In 't bijzonder scheen het gevaar voor een doortrekken van Limburg zeer groot. Onze Belgische grens scheen minder bedreigd, maar dit zou snel kunnen veranderen, wanneer België door een partijen werd overweldigd of met een harer samenging. Het kustfront kon aan een aanval over zee van elk der partijen blootstaan, terwijl ingeval België

in gevaar kwam te verkeerem, de Schelde een aantrekkingspunt voor geallieerde hulp aan genoemd land zou opleveren.

Ons doel moest zijn, wanneer een oorlogvoerend leger ons land binnenviel, daartegen met het geheele veldleger of met een zoo groot mogelijk gedeelte daarvan *aanvallend* op te treden. Daarvoor zou het uit een operatief oogpunt het gunstigst geweest zijn, het geheele veldleger eene zoo geconcentreerde opstelling te doen innemen, dat het zich daaruit op elk oogenblik terstond in manoeuvreervaardigen vorm tegen den vijand had kunnen ontwikkelen. Maar daar het gevaar van verschillende zijden kon komen en wij zelfs van twee zijden tegelijk konden worden bedreigd, was het onmogelijk bij voorbaat vast te stellen, waar en in welke operatierichting deze ontwikkeling zou moeten plaats hebben. Bovendien zou zulk eene geconcentreerde legering van het geheele veldleger bij eenigszins langen duur van den afwachtenden toestand uit het oogpunt van onderbrenging, verpleging en oefening ernstige bezwaren doen ontstaan. Men was daarom genoodzaakt tot eene divisie-gewijze splitsing van het veldleger over te gaan, in dier voege, dat achter elk front, dat bedreigd zou kunnen worden, een divisie werd gelegerd, terwijl de vierde divisie in het centrum des lands als strategische reserve beschikbaar bleef. Elke divisie in eerste linie vormde als 't ware, onderscheidenlijk in elke operatierichting, eene strategische voorhoede, onder welker dekking allereerst de opmarsch der reserve-divisie zou geschieden, terwijl voorts de divisien der beide andere fronten op het bedreigde front konden worden aangetrokken, hetzij geheel, hetzij ten deele, wanneer en naar gelang de strategische toestand ontblooting dier fronten zou toelaten. De verplaatsing der divisien per spoor was voor de meest waarschijnlijke concentratiegevallen geheel voorbereid.

Van deze afwachtingsopstelling moesten echter de noordelijke en oostelijke provinciën benoorden Zwolle al dadelijk worden uitgesloten. Ons oostelijk front van den Dollart tot Noord- of Midden-Limburg zou veel te uitgebreid zijn geweest om ook maar eenigszins voldoende door één divisie te kunnen worden gedekt. Bovendien scheen eene schending onzer onzijdigheid over onze oostelijke grens benoorden Zwolle, welke al spoedig tegen de Zuiderzee zou stuiten, weinig waarschijnlijk, terwijl omgekeerd onze troepen in het noorden des lands, met die zee in den rug, veel gevaar zouden loopen, van het hart des lands te worden afgesneden.

Het legeringsgebied der oostelijke (IIde) Divisie bleef daarom tot het Rijn-IJsselfront beperkt; verder bezette de Iste Divisie de Zuid- en Noordhollandsche kust, de IIIde Divisie Noordbrabant, terwijl de IVde Divisie als reserve in het centrum des lands werd gelegerd.

De gemobiliseerde landmacht telde op 3 Augustus bijna 204.000 hoofden. Zij omvatte, afgezien van bijzondere wapens, dienstvakken en inrichtingen, het veldleger van de hiervoren vermelde samenstelling (72 bataljons) en de landweer, welke aan infanterie 48 batal-

jons telde. De landstorm voor gewapenden dienst, bestaande uit hen, die te voren bij de weermacht hadden gediend, ten getale van omstreeks 15.000 man, werd voorloopig, wegens de groote economische en particuliere bezwaren, die voor de oude landstormmannen uit oproeping zouden voortvloeien, en bovendien in verband met het nijpend gebrek aan kader, niet gemobiliseerd, behalve de oud-kaderleden, die ter tegemoetkoming aan den kadernood reeds spoedig onder de wapens moesten komen.

Met deze strijdmacht kon de behoefte, voortvloeiende uit de hiervoren onder *a.—d.* vermelde strategische opdrachten, slechts ten karigste — ten deele zelfs niet ten volle — worden vervuld. Op de zeer onvoldoende uitrusting van het veldleger aan artillerie en mitrailleurs, het bijna geheel ontbreken van krombaangeschut bij dat leger, de zeer verouderde toestand van ons vesting- en kustgeschut en de uiterst geringe munitievoorraad, zij hier slechts in 't voorbijgaan gewezen. Ik wensch mij voornamelijk te bepalen tot ons strategisch hoofdorgaan, het veldleger.

De aan 3 divisïën daarvan toegewezen fronten waren feitelijk te groot om elk door slechts één divisie strategisch te worden gedekt; de te groote frontuitbreiding leidde tot versnippering en kon, ingeval van eene directe bedreiging, de concentratie bemoeilijken en vertragen. Bijzonder ongunstig was echter in dit opzicht de toestand der IIIde Divisie in Noordbrabant, die een aantal bataljons moest afstaan, zoo tot versterking der territoriale bezettingen der Maas-overgangen in Limburg, als ter versterking van de bezetting van Zeeland, welke beide, als mogelijk naaste doelwit eener gebiedsschending, bijzonder bedreigd waren, doch door het beschikbare aantal territoriale landweerbataljons niet voldoende beveiligd werden geacht. Dientengevolge behield de Commandant der divisie in Brabant slechts 13 bataljons in eigen hand, eene geheel onvoldoende macht voor de taak, welke zich hier kon voordoen.

Het te kort aan troepen zou echter weldra nog sprekender in 't licht treden.

Wat men in militaire kringen nauwlijks had durven hopen, geschiedde: bij den inmarsch in België op 4 Augustus eerbiedigden de Duitschers stiptelijk de Nederlandsche grens. De Chef van den Duit-schen Generalen Staf, Generaal von Moltke, had het operatieplan van zijn voorganger in zoover gewijzigd, dat het Iste Duit-sche Leger, dat den rechtervleugel der Duit-sche strijdmacht vormde, in plaats van over Roermond, om Limburg heen België binnentrok. Ondanks de ernstige bezwaren, welke hieraan verbonden waren (zie hieromtrent: *De manoeuvre om Limburg*, door Kapitein Ronduit, *De Militaire Spectator* Aug. 1919), gaf von Moltke toch daaraan de voorkeur boven het doortrekken van Nederlandsch gebied, omdat hij overtuigd was, dat Nederland zich hiertegen zou verzetten en dientengevolge aan zijn rechtervleugel zoodanige krachten zouden worden

onttrokken, dat de operatie door België tegen het Fransche noordfront niet zou kunnen slagen (*Erinnerungen* enz. blz. 429 en 430).

Ook de Entente eerbiedigde voorshands onze neutraliteit, hetgeen niet anders te verwachten was, zolang zich geen bijzondere aanleidingen tot het tegendeel voordeden. Immers, Engeland o.a. heette te strijden voor het recht en de vrijheid der kleine staten.

Toen in de eerste helft van Augustus de Duitschers, na Luik te hebben genomen, westwaarts in België doordrongen en de krijgsverrichtingen de zuidgrens van Noordbrabant schenen te zullen naderen, bestond gevaar, dat de strijd zich eerlang — wellicht zonder opzet — ook *over onze grens heen* zou uitbreiden en wij voor de noodzakelijkheid zouden komen te staan, belangrijke afdeelingen van beide partijen, desnoods met geweld, te moeten ontwapenen en interneeren. De zeer beperkte en verspreide macht, waarover de Commandant der IIIde Divisie beschikte, was voor dat doel ontoereikend, te meer omdat zij tegelijkertijd moest voorzien in de bewaking van het geheele grensgewest en elk oogenblik eene operatieve opdracht te vervullen zou kunnen krijgen. Het Opperbevel besloot daarom op 8 en 9 Augustus tot vorming van de Cavaleriebrigade en hare overbrenging naar N. Brabant, tot verplaatsing van het Hoofdkwartier van het Veldleger naar genoemd gewest, alsmede tot aantrekking daarheen van de reserve-divisie uit het hart des lands. Het scheen thans toch voldoende duidelijk, dat het strategisch zwaartepunt voor ons voorloopig zou zijn te zoeken in het zuidelijk deel des lands, N.-Brabant en Zeeland. Werd door de genoemde maatregelen op het Z. front een voldoende toestand geschapen, zulks was slechts mogelijk geweest door *de eenige reserve* van het veldleger, de IVde Divisie, in eerste linie te brengen en te binden, hetgeen alweder wijst op de bedenkelijke ontoereikendheid onzer macht. Voortaan zouden nog slechts de achter de fronten gereedgestelde divisieën *onderling* ten opzichte van elkander als reserve zijn te beschouwen, een zeer ongewenschte toestand, omdat geen zekerheid bestond, of en in hoeverre deze fronten op een kritiek oogenblik zouden mogen worden ontbloot.

Toen in September Antwerpen door de Duitschers bedreigd en weldra ook aangevallen werd en het zich liet aanzien, dat deze aanval tot eene snelle beslissing zou leiden, moest het Opperbevel op verschillende mogelijkheden bedacht zijn: vooreerst, dat de Duitschers zouden trachten de vesting over ons gebied ook aan de noordzijde te omsingelen, ten einde het uitwijken der bezetting te beletten; ten tweede, dat inderdaad de bezetting (en wellicht ook het voor een groot deel binnen de vesting opgenomen Belgische veldleger) zich op ons gebied zou kunnen terugtrekken en alsdan door ons zou moeten worden ontwapend en geïnterneerd. In verband hiermede werd besloten, de divisiegroep in N.-Brabant meer naar het westen samen te trekken, het Hoofdkwartier van het Veldleger van 's-Hertogenbosch naar Oosterhout over te brengen en ter bezetting van het door deze operatie

ontbloote Oost-N.-Brabant een brigade der kustdivisie aan te trekken. Zoodoende bleef de kust van Noordholland slechts door zwakke landweerafdelingen bezet. Wel is waar, kon dit kustgedeelte geacht worden minder aan eene landing te zijn blootgesteld, omdat de vijand na het gelukken daarvan en bij zijn voortgezette operatiën aan alle zijden op de zee of op versterkte stellingen zou stuiten. Maar hoogst bedenkelijk was het, dat voortaan tegen eene landing op de Zuid-Hollandsche kust slechts $\frac{2}{3}$ eener divisie in eerste linie terstond beschikbaar was. Alom dus te kort aan troepen voor de meest bescheiden vervulling van de noodzakelijkste strategische taken.

Hiervoren werd ook Zeeland genoemd als een strategisch gewichtig deel des lands. Het was in de spannende laatste Juli- en eerste Augustus-dagen van 1914 ver van zeker, dat Engeland het Nederlandsche standpunt zou eerbiedigen, volgens hetwelk geen hulp van oorlogvoerende geallieerden over de Westerschelde naar Antwerpen zou worden doorgelaten. Er waren zelfs wel enkele gronden om het tegendeel te vreezen. En ofschoon na het uitbreken van den oorlog deze vrees voorshands geen verder voedsel vond, bewijst toch de hiervoren aangehaalde uiting van Churchill (blz. 538), dat wijziging van de aanvankelijke houding der Engelsche Regeering niet kon geacht worden geheel uitgesloten te zijn. Het was daarom te betreuren, dat op het tijdstip der mobilisatie nog niet over het in aanbouw zijnde en krachtig te bewapenen Fort bij Vlissingen kon worden beschikt. Dit zou, ware het in gevechtsvaardigen toestand geweest, alreeds door zijn bloote aanwezigheid in hooge mate preventief tegen schending onzer onzijdigheid op de Schelde hebben gewerkt. Het zou elke neiging van Engelsche zijde tot quasi-vriendschappelijke terzijdestelling onzer soevereine rechten hebben afgesneden, omdat het slechts door eene positieve, openlijke oorlogsdaad zou kunnen worden uitgeschakeld. Het zou eindelijk met zijne moderne, zware, verdragen- en snelvurende kust-kanonnen aan onze marine op de Schelde een onschatbaren steun verleend en elke daadwerkelijke poging tot het forceeren van den Schelde-mond en het wegvisschen onzer mijnversperringen ontzaglijk bemoeilijkt en tot eene hoogst onzekere onderneming gemaakt hebben.

Thans moest het Opperbevel zich er mede tevreden stellen, ten spoedigste enkele vuurmonden uit onzen bescheiden voorraad verouderd vestinggeschut bij Vlissingen en bij Breskens te doen opstellen. Zij zouden ingeval van nood hoogstens een „protest met de daad” hebben mogelijk gemaakt, doch uit den aard der zaak geen feitelijk effect kunnen behalen. Gaandeweg zijn deze geschutopstellingen vermeerderd, ook op de kusten van Walcheren en van Zeeuwsch-Vlaanderen; zij zijn ten slotte tot eene belangrijke geschutmacht opgevoerd, vooral door gebruikmaking van zeer bruikbaar geschut, afkomstig van buiten gebruik gestelde marineschepen.

De toestand veranderde aanmerkelijk door de verovering van Antwerpen en het bezetten van de Belgische—Vlaamsche kust door de Duitschers. Het neutrale Zeeland was nu de rechtereugelaanleuning en -dekking van het Deutsche kustfront in België geworden. Uit dien hoofde was het voor de Deutsche legerleiding van het grootste gewicht, dat wij niet zouden te kort schieten in onzen plicht, Zeeland met alle kracht, die wij konden beschikbaar stellen, te verzekeren tegen Engelsche ondernemingen. Konden wij in dien zin, naar de meening der Duitschers, geen voldoende waarborgen bieden, dan kon daaruit bij hen de neiging voortvloeien, zichzelf de noodige zekerheid te verschaffen door het bezetten van Zeeland of althans van Zeeuwsch-Vlaanderen, Vlissingen en de Schelde-oevers. Zij konden zich te meer tot dit denkbeeld aangetrokken gevoelen, omdat de Scheldemondingen waardevolle uitvalpoorten voor den duikbootoorlog zouden kunnen zijn.

Aan den anderen kant vloeide uit deze situatie voort, dat Engeland van ons moest eischen — en ook *eischte* — dat wij dit belangrijk gewest in ons welverzekerd bezit zouden houden en met name het uitloopen van Deutsche oorlogsvaartuigen uit Antwerpen naar de Noordzee zouden beletten. Eene waarschuwing in dien zin, door de Engelsche Regeering na den val van Antwerpen tot de onze gericht, was echter overbodig. Reeds tijdens het beleg van Antwerpen waren maatregelen voorbereid om de Schelde tegen dergelijke ondernemingen af te sluiten, zoowel door geschutopstellingen op den wal en marinevaartuigen op de rivier, beide bij Bath, als door het voorbereiden van eene mijnversper-ring aldaar, die op elk gewild oogenblik onmiddellijk kon worden gelegd.

Op 25 Maart 1915 werd het Nederlandsche stoomschip *Medea*, met eene lading sinaasappelen op weg van Valencia naar Londen, door eene Deutsche duikboot in het Kanaal in den grond geboord; de bemanning, die zich in de sloepen had begeven, werd aan haar lot overgelaten. Deze wederrechtelijke gewelddaad, bedreven tegen een aan eene bevriende mogendheid behoorend neutraal schip, wekte hier te lande opzien en onrust. De Regeering moest zich wel afvragen, of dit feit niet wees op eene veranderde houding van Duitschland, welke wellicht in den vervolge tot eene gewijzigde politiek tegenover Nederland zou leiden. Hoe dit zij, het Opperbevel achtte zich verplicht aan de mogelijkheid van een conflict met Duitschland verhoogde aandacht te schenken.

Mocht dit inderdaad intreden, dan lag het vermoeden voor de hand, dat de Duitschers zich allereerst zouden trachten meester te maken van Vlissingen, dat voor de toenmaals zeer op den voorgrond tredende duikbootactie en als beheerschende den uitweg van Antwerpen naar de Noordzee, voor hen een punt van uitnemend strategisch — en tegenover de geallieerden ook van groot politiek — belang moest worden geacht. Dat een Deutsche aanval op Vlissingen zou worden beproefd over zee, scheen onwaarschijnlijk; daartegen waren Walcheren en de Scheldemond trouwens te land en te water voldoende verzekerd. Ook een Deutsche aanval

door Zeeuwsch-Vlaanderen en over de Schelde zou groote bezwaren hebben opgeleverd en kon door onze marine krachtig worden bestreden. Zoo scheen dus de kans het grootst, dat een Duitsche aanval op Vlissingen zou plaats vinden door West-Noordbrabant en over Zuid-Beveland. Dewijl zulk een onderneming door onze in N.-Brabant opgestelde divisiegroep in flank en rug zou zijn bedreigd, zou zij vermoedelijk gepaard gaan met een rechtstreekschen aanval op genoemde divisiegroep. Ofschoon dus in het onderstelde geval de hoofdtak der bestrijding aan het veldleger zou toevallen, werd het toch noodig geacht het doordringen in en over Zuid-Beveland rechtstreeks te beletten door achtereenvolgend stand te houden in verschillende, krachtig ter verdediging ingerichte en zooveel mogelijk door inundatiën gedekte stellingen, achter het Kreekrak, achter den Zanddijk op Z. Beveland en achter het Sloe op Walcheren. De inrichting dezer stellingen werd terstond met kracht ter hand genomen, terwijl in verband hiermede de bezetting van Zeeland werd versterkt, door eene brigade der IIIde Divisie uit N.-Brabant daarheen te verplaatsen (2 bataljons dezer brigade waren reeds in Zeeland). Aan genoemde divisie werd één bataljon van de kustdivisie in Z.-Holland tijdelijk toegevoegd.

Daar de spoorweggemeenschap met Zeeland over den dam bij Woensdrecht bij het uitbreken van vijandelijkheden reeds onmiddellijk door geschutvuur uit reeds aanwezige Duitsche batterijen op Belgisch gebied zou worden verbroken, werd de gemeenschap met het hart des lands en de aan- en afvoer naar en van Zeeland voorbereid over water, hetzij door Volkerak en Zijpe, zoolang deze veilig zouden zijn, hetzij buiten om, over de Noordzee. Verwacht mocht worden, dat in zoodanig geval hulp van de Entente over zee niet zou uitblijven.

Zeeuwsch-Vlaanderen zou door ons tegen een Duitschen aanval niet blijvend te houden zijn geweest. Het uitgestrekte grensfront lag geheel voor den vijand open; de geringe diepte van ons gebied beperkte in hooge mate onze operatievrijheid. De rivier in den rug en de weinige, kleine en aan sterk wisselend getij onderhevige havens bemoeilijkten den aan- en afvoer en stelden de gelegenheid tot ondersteuning en terugtocht bloot aan de inwerking des vijands. Troepen, welke wij ter versterking van de bezetting naar Z.-Vlaanderen mochten overbrengen, zouden bijna zeker worden opgeofferd, zonder blijvend succes. De voorhanden bezetting moest gebiedsschennis zooveel mogelijk tegengaan en voor overmachtigen druk, in voeling met den vijand, op Breskens en Ter Neuzen teruggaan, vanwaar met gereedgelegde stoombooten getracht zou worden den noordelijken oever der Schelde te bereiken. Voorts werd het Kanaal van Sas van Gent — Ter Neuzen ter versperring — en werden de tramwegen in Z.-Vlaanderen op belangrijke punten ter vernieling voorbereid, terwijl maatregelen werden beraamd om alle vaartuigen, behalve die voor eigen troepen-gebruik, uit de havens van Z.-Vlaanderen te verwijderen.

De groote verspreiding van het veldleger, als hiervoren beschreven,

was een ernstig nadeel. Zij zou, wanneer actief had moeten worden opgetreden, de tijdige concentratie en gereedstelling voor operatief gebruik hebben bemoeilijkt en vertraagd, terwijl de verbrokkeling van enkele divisiën niet gunstig was voor de eenheid van bevelvoering en het verband. Maar het Opperbevel was *gedwongen* deze verspreiding als noodzakelijk en onvermijdelijk, te aanvaarden. Gegeven onze armoede aan troepen, vloeide de troepenverdeling, zooals deze zich gaandeweg ontwikkelde, onafwijsbaar voort uit de omstandigheden, waarin zich ons land bevond, de verschillende oorlogsgevallen, waarin wij konden komen te verkeerren, en de eischen, welke in verband daarmee aan onze krijgsmacht bij de handhaving der onzijdigheid moesten worden gesteld. Daarom te meer was het te betreuren, dat genoemd nadeel nog werd verscherpt door de versnippering, welke de grensdivisiën binnen hunne rayons moesten ondergaan ter vervulling van eene taak, welke feitelijk geheel buiten de bemoeiing der krijgsmacht had behooren te blijven: de bestrijding van den smokkelhandel. De ongehoorde proportiën, welke dit misdrijf meer en meer aannam, leidden tot steeds klimmende eischen der Regeering tot verdichting en versterking der grensbewaking, zoodat, ook in verband met de behoefte aan periodieke aflossing, een steeds grooter aantal troepen — ten slotte 23.000 man — over het grensgebied verspreid moesten worden. Natuurlijk konden de 13 territoriale bataljons, die bovendien voor een deel plaatselijk aan bepaalde, te bewaken objecten gebonden waren en ten deele ook met de kustbewaking waren belast, niet geheel in die grensbewaking voorzien. De bezettingen der permanente verdedigingsliniën waren met hare te zamen 35 bataljons mede ten zuinigste toegemeten¹⁾ en konden niet verminderd worden. Zoo bleef er niets anders over dan voor de bestrijding van de smokkelarij ook het veldleger aan te spreken. Dit duurde tot 1 April 1916, toen het leger van het toezicht op het grensverkeer in verband met den verboden in- en uitvoer werd ontheven en dit aan militaire buitengewone kommiezen werd opgedragen. Ook deze werden echter uit het leger geput; hun aantal klom tot 6000 man.

Het is duidelijk, dat onder deze omstandigheden het Departement van Oorlog en het Opperbevel op onverwijlde versterking onzer georganiseerde macht moesten bedacht zijn. Reeds enkele dagen na de mobilisatie bleek het mogelijk, uit in de depots nog beschikbaar geoefend personeel 6 reserve-infanteriebataljons te vormen. Ook konden, behalve een eskadron huzaren te voet, dat voor bewakingsdiensten gebruikt kon worden, 2 wielrijder-eskadrons huzaren worden opgericht, welke na voldoende oefening eene waardevolle aanwinst voor de Cavaleriebrigade opleverden. Zij werden later vermeerderd tot 1 eskadron per regiment huzaren. In het verder verloop van tijd kon door ver-

¹⁾ De Stelling van Amsterdam bijv. had, bij eene totale frontontwikkeling van 100 K.M., met 36 permanente verdedigingswerken, eene infanteriebezetting van slechts 5 landweerbataljons.

vroegde oproeping van jongere lichteningen of lichtingsgedeelten der militie de stof worden verkregen, waaruit na hunne africhting en toen de kadervorming voldoende vruchten begon af te werpen, nieuwe formatiën ¹⁾ bij alle wapens en diensten werden in 't leven geroepen, die een zeer welkome en noodige aanvulling en versterking der krijgsmacht opleverden. O.a. werden nog 12 reserve-bataljons infanterie gevormd. Van deze reserve-bataljons werden er, nadat zij voldoende in verband waren gebracht, 9 tot 3 reserve-regimenten vereenigd, die tot aflossing der infanteriebrigade in Zeeland werden bestemd, zoodat deze laatste weder in het verband der IIIde Divisie kon terugkeeren.

Tegenover deze aanwinsten stond, behalve het door afkeuring, sterfte, desertie en andere oorzaken ontstane verloop, dat bij de gemobiliseerde weermacht zeer belangrijk was ²⁾, nog een andere factor, die tot vermindering van de presente sterkte onder de wapens leidde en die weldra een ingrijpenden invloed op de gereedheid der troepen voor actief optreden bij onverhoeds intredende behoefte zou gaan oefenen: *de verloven*. Reeds sedert 19 Augustus 1914 had het Opperbevel het noodig geacht, ten bate van de persoonlijke belangen der gemobiliseerden en tot instandhouding van den goeden geest, aan niet onder straf verkeerende militairen bij toerbeurt periodieke, eendaagsche verloven toe te kennen. Dit stelsel van periodieke of „algemeene” verloven is in den loop van den tijd herhaaldelijk uitgebreid en gewijzigd geworden. In 't algemeen omvatte het bij de bezettingstroepen der stellingen omstreeks 14 %, bij de overige troepen 10 % van de sterkte, met een totaal van 20 à 23.000 man, die dagelijks aan den dienst waren onttrokken en bij onverwacht bevel tot marsch- of gevechtvaardig maken, niet beschikbaar zouden zijn.

Hierbij bleef het echter niet. Al spoedig achtte de Regeering het noodig, ter tegemoetkoming aan algemeene economische belangen, die bij het voortduren en toenemen van den crisistoestand en voor een geringer deel ook wel als rechtstreeksch gevolg van de mobilisatie zelve, steeds meer in 't gedrang kwamen, zgn. „bijzondere” verloven te verleenen, zoowel aan afzonderlijke personen, die ten behoeve van bepaalde belangrijke ondernemingen of bedrijven, dan wel in hunne ambtelijke functie bezwaarlijk konden worden gemist, als aan groepen van personen of collectief aan gansche categoriën, die vóór hunne oproeping onder de wapens in bepaalde bedrijven werkzaam waren geweest en wier medewerking daaraan in 't belang van de productie weder mogelijk moest worden gemaakt. Zulke verloven werden verleend, hetzij éénmaal voor een bepaalden duur, hetzij intermitterend telkens voor een zeker aantal dagen, weken of maanden, met periodieke terugkomst onder de wapens, hetzij eindelijk voor onbepaalden tijd.

¹⁾ Al deze formatiën hier op te sommen zou te ver voeren. Zie daarvoor het Verslag der Legercommissie van 14 September 1918, getiteld: *Waarnemingen bij de gemobiliseerde Landmacht*, blz. 81 e.v.

²⁾ De Legercommissie schat op blz. 86 van haar voormeld Verslag het totale verloop tot en met Sept. 1917 op ongeveer 30.000 man.

De aandrang om zulke verloven te verkrijgen was overstelpend en werd van niet-verantwoordelijke zijden in woord en geschrift of door persoonlijke invloed krachtig gesteund en aangewakkerd, waarbij het niet altijd mogelijk was, het verband te ontdekken tusschen het gevraagde persoonlijke voorrecht en het algemeen nationaal of economisch belang van den Staat. Zoo had men: zakenverloven, landbouwverloven (in 1915 o.a. 20.000 man), hooibouwverloven, visscherijverloven, kleermakersverloven, studieverloven, watersnoodverloven, verloven aan mijnwerkers, aan belastingambtenaren, burgemeesters, doktoren, aan arbeiders in de metaalindustrie, enz. enz. enz.

Het totaal der bijzondere verloven bedroeg aanvankelijk ongeveer 12 % van de sterkte, doch werd in het eind van 1916 door de Regeering op 22 % gebracht. Met inbegrip van de algemeene (periodieke) verloven waren dus na genoemd tijdstip doorlopend 33 % der gemobiliseerden van hunne korpsen en diensten bij de weermacht afwezig.

Gezien uit het oogpunt van de persoonlijke belangen der dienstplichtigen, drukte de last der mobilisatie in 't algemeen het zwaarst op de oudere lichten, omdat van deze een groot deel gehuwd was en een gezin had te onderhouden, en deze oudere mannen ook meereendeels in hun beroep of bedrijf, ambt of onderneming moeilijker dan jongere krachten konden worden gemist. Dit laatste had ook zijne beteekenis voor de algemeene economische belangen, die het zooveel mogelijk ongestoord gaande houden van de productie en in 't algemeen van het geheele maatschappelijke bedrijf eischten. Met het oog hierop besloot de Regeering, nadat het leger meer dan 8 maanden gemobiliseerd was geweest, zonder dat nog het geringste uitzicht op het eind van den oorlog te bespeuren viel, de oudste landweerlichtingen 1907 op 15 Mei — en 1908 op 15 November 1915 naar hare haardsteden te laten terugkeeren en wel met zgn. onbepaald klein verlof, zoodat zij ingeval van nood steeds oogenblikkelijk weer zouden kunnen worden opgeroepen. Het leger onderging hierdoor aan presente sterkte een verlies van circa 12.000 man.

Het was duidelijk, dat de afbrokkeling van onze gereede macht op dien voet niet zou kunnen doorgaan, zonder den toestand van gereedheid en weerbaarheid tot handhaving der onzijdigheid en tot het keeren van een mogelijken aanval tot een fictie te maken. De Regeering, beseffende dat de politieke en militaire toestand in Europa onze ontwapening nog in geen enkel opzicht gedoogde, besloot daarom in den loop van 1915 een anderen weg in te slaan tot geleidelijke ontheffing van de oudere dienstplichtigen van hunne actieve dienstvervulling, nl. door het tusschenpoozend, opvolgend naar orde van dienstdtijd, met verlof laten gaan van de landweerlichtingen (en na deze ook van de oudere militielichten), terwijl tot het op sterkte houden der korpsen onder de wapens zooveel mogelijk bij het met verlof vertrekken van elke lichting of lichtingsgedeelte eene nieuwe lichting of lichtingsgedeelte zou worden opgeroepen, hetzij van de opvolgend jongere militie-

lichtingen, hetzij van den landstorm, waartoe na het tot stand komen van de Wet van den 31sten Juli 1915 (Stbl. No. 345), alle geschikten eener jaarklasse waren komen te behooren, die niet reeds bij de militia ingelijfd of op andere wijze in werkelijken dienst waren; m.a.w. ook zij, die van vroegere militielichtingen door de loting of om redenen van vrijstelling niet waren ingelijfd geworden. Reeds in Aug. 1914 waren voor de nieuw op te roepen militielichtingen de loting en de meeste redenen van vrijstelling vervallen, zoodat feitelijk *algemeene dienstplicht* was ontstaan.

Toe te juichen in deze regeling was vooral, dat hierdoor het uit een oogpunt van sociale rechtvaardigheid zoo juiste beginsel tot zijn recht werd gebracht, dat in den krijgsveld de jongere aan den oudere behoort voor te gaan, zoodat geleidelijk een eind zou worden gemaakt aan den ergelijken toestand, dat mannen van middelbaren leeftijd, echtgenooten en vaders, hoofden van zaken en ondernemingen, uit hun gezin en werkkring waren weggerukt en jaren lang den last van den krijgsveld moesten dragen, terwijl jongelieden, meerendeels zonder verantwoordelijke familiebanden of ernstige maatschappelijke verplichtingen, in geen enkel opzicht eenig deel namen in de te vervullen nationale taak of op eenigerlei wijze den druk der mobilisatie ondergingen.

Een ander voordeel der regeling was, dat de sterkte der weermacht op 't papier geleidelijk belangrijk aangroeide, omdat de met verlof gezonden dienstplichtigen bij voortdoring ter beschikking van de Regeering bleven en ingeval van ernstig gevaar op elk tijdstip weder onder de wapenen konden worden geroepen¹⁾.

Tegenover deze voordeelen stonden echter zeer ernstige nadeelen met betrekking tot de bruikbaarheid en gereedheid der weermacht voor het doel, waartoe zij op voet van oorlog gebracht was en gehouden werd.

In de eerste plaats werd niet altijd strikt vastgehouden aan het oorspronkelijk beginsel, dat geen ploeg met verlof zou vertrekken, voordat een nieuwe ploeg, na een eerste-oefening van 4 maanden in de depots, gereed was om naar de korpsen van het leger over te gaan. Enkele malen had, onder den drang der Volksvertegenwoordiging en van een deel der pers, en ook omdat de Regeering streefde naar beperking der mobilisatie-uitgaven en mitsdien neigde tot inkrimping van de presente sterkte der weermacht, afvoer plaats, zonder dat aanvoer hiertegenover stond. Bovendien waren de met verlof vertrekkende ploegen veelal sterker dan de nieuw opkomende. Het aflossingsstelsel leidde dus op den duur tot vermindering van de effectieve sterkte onder de wapenen.

¹⁾ Volgens de Legercommissie (blz. 85 van haar meergemeld Verslag) bedroeg op 30 Sept. 1917 de totale sterkte der landmacht (op 't papier) ruim 403.000 hoofden, met inbegrip van den landstorm, die te voren had gediend, en van den vrijwilligen landstorm, de laatste bedragende 7500 man.

October 1918 telde de weermacht in totaal omstreeks 450.000 man.

Erger nog was, dat het gehalte der troepen gestadig achteruitging, doordat in snel tempo achtereen (nl. als regel, met tusschenpoozen van 40 dagen) ploegen grondig geoefende soldaten door kort geoefende recruten werden vervangen, terwijl de kadertoestanden bij de troepen en de bezwaren, welke voor de geregelde oefening uit de verlopsregeling voortvloeiden, de stelselmatige voortgezette opleiding dezer recruten in hooge mate bemoeilijkten. Het gebrek aan geroutineerd en bekwaam instructiekader speelde hierbij een hoofdrol. De met recruten overvulde depots, waar alles op snel-dressuur moest zijn gericht, namen de beste kaderelementen in beslag. Bij de korpsen zelf moest men zich grootendeels behelpen met jong, vluchtig opgeleid en onervaren verlofskader, terwijl voorts het aflossingssysteem en de veelvuldige verloven leidden tot eene onophoudelijke verwisseling van officieren en onderofficieren, zeer ten nadeele van de oefening en van de tucht.

De gezamenlijke, hiervoren uiteengezette oorzaken en omstandigheden werkten samen tot eene doorlopende vermindering van de effectieve sterkte onder de wapens en tot achteruitgang van het gehalte der weermacht; en door beide factoren te zamen tot ondermijning van hare geschiktheid en gereedheid voor onmiddellijk daadwerkelijk optreden bij intredende vijandelijkheden op Nederlandschen bodem of bij onverhoeds gevorderde maatregelen ter handhaving onzer onzijdigheid. Hiertegenover stond slechts eene belangrijke aangroeiing van de weermacht op 't papier, van welke bij het intreden van omstandigheden als zoeven bedoeld, zooveel mogelijk partij moest worden getrokken.

De met verlof vertrekkende dienstplichtigen werden daarom op 't papier ingedeeld in bestaande of nieuw te vormen georganiseerde verbanden, waarbij zij ingeval van heroproeping zouden opkomen. Zoo werden uit de verlofgangers der infanterie geleidelijk 48 reservelandweerbataljons gevormd, welke uit den aard der zaak hunne oorlogsterkte eerst gaandeweg bereikten, naargelang verlofgangers beschikbaar kwamen, en waarvoor de noodige officieren en lager kader werden aangewezen, hetzij van de korpsen onder de wapens, hetzij uit mede met verlof zijnden. Toen deze bataljons eenmaal op sterkte waren gekomen, werden zij — ondanks hevigen tegenstand van parlementaire zijde — voor enkele dagen onder de wapens geroepen om met hun eigen aangewezen officieren en verder kader in het onmisbaar verband te worden gebracht en geoefend, opdat althans eenige waarborg voor bruikbaarheid bij oproeping ingeval van oorlog verkregen werd.

Uit de later met verlof vertrekkenden der infanterie werden op gelijke wijze eerst 48 compagniën en later 48 bataljons etappetroepen opgebouwd. In het najaar van 1918 waren deze bataljons nog niet geheel voltallig en voor oorlogsgebruik geschikt.

Tengevolge van den hiervoren geschetsten toestand ondervonden niet alleen de grens- en kustbewaking, de aanleg en het in staat van

verdediging brengen van stellingen, de oefeningen en de dienst in 't algemeen groote bezwaren, maar het ergste was, dat de korpsen niet meer geacht konden worden, in hun onderling verband als legersamenstel, eene onmiddellijke strijdbare macht te vormen. Bij onverwacht intreden van een ernstig incident, waarbij onze onzijdigheid daadwerkelijk mocht worden geschonden, of het uitbreken van oorlog plotseeling mocht dreigen, zouden wij niet in staat geweest zijn eene voldoende kracht te ontwikkelen.

Als eerste voorzorg zou daarom, zoodra de politieke toestand eenigszins dreigend mocht worden, door het Opperbevel het bevel worden uitgegeven: „Geen verloven meer verleenen.” Op dit bevel werd bij de korpsen en diensten het geven van periodieke verloven geschorst, terwijl door de daartoe bevoegde autoriteit — tenzij ten deze bij de uitgifte van het bevel eenig voorbehoud werd gemaakt — ook aan bijzondere verloven geen verdere uitvoering werd gegeven. Zij, die op zoodanig tijdstip met verlof waren, keerden alsdan automatisch naar hunne standplaatsen terug, zoodat de presente sterkte der korpsen reeds dadelijk met een zeker percentage verhoogd werd.

De gedachte, welke bij het instellen van deze regeling voorzat, was, dat deze maatregel *zeer bijtijds* zou worden getroffen, opdat naargelang de indruk van naderend gevaar meer dreigend mocht worden, door verdere maatregelen eene gradueele toeneming van gereedheid en strijdvaardigheid kon worden bereikt. Het was daarom te betreuren, dat langzamerhand de militairen aan hunne verloven zoo overwegende waarde waren gaan hechten, dat men deze als een onvervreemdbaar recht ging beschouwen, waaraan eerst in den allerhoogsten nood mocht worden geraakt. Toen dan ook zeer enkele malen wegens dringende redenen de Regeering inderdaad de verloven moest schorsen, wekte deze maatregel in het publiek een geheel ongemotiveerd opzien en werden daaraan overdreven vermoedens vastgeknoopt, terwijl de militairen, vooral bij de korpsen, die niet in het grensgebied gelegerd waren, blijk gaven van ontstemming, welke hier en daar tot onkrijgstuchtelijkheden oversloeg.

Om de krijgsmacht weder te brengen in den ten deele prijsgegeven toestand van voltalligheid, volledige gereedheid en strijdvaardigheid, was eene *tweede mobilisatie* noodig, een reeks van maatregelen, die in haar geheel omvangrijker en ingewikkelder was geworden, naarmate eenerzijds de effectieve sterkte onder de wapenen verminderd, anderzijds de totale sterkte der strijdmacht op 't papier toegenomen was. In aanmerking genomen onze beperkte krachten te land en ter zee, de uitgestrektheid onzer grenzen en de verschillende richtingen, waarin wij konden worden bedreigd, alsook de overmacht aan strijdkrachten en strijdmiddelen, welke de groote rijken tegen ons in werking zouden kunnen brengen, mocht, indien wij in den oorlog betrokken werden, geen deel onzer strijdmacht, geen man zelfs, ontbreken van hen, die voor de vervulling van eene taak bij de landsverdediging waren voor-

bereid of daartoe alsnog binnen korten tijd zouden voorbereid kunnen worden. Zij allen moesten bij een tweede mobilisatie opgeroepen, resp. onder de wapens teruggeroepen worden. Bovendien moesten een aantal andere maatregelen worden getroffen, o.a. tot uitschakeling van verschillende vredesdiensten, welke gedurende de mobilisatiejaren, bijv. ter voorziening in de behoefte aan kaderaanvulling, weder in werking waren getreden. De Tweede Mobilisatie omvatte in hoofdzaak het volgende:

1. *Terugroeping der verlofgangers.*

Het totaal der algemeene en bijzondere verloven kon tot einde 1916 op 46.000, daarna op 66.000 man geschat worden. Een deel hiervan, wonende in de streek, waarin hunne plaatsen van opkomst waren gelegen, kon te voet, per tram of per ander vervoermiddel hunne korpsen bereiken. De overigen, wellicht de helft of twee derden, moesten per spoor worden vervoerd.

2. *Opkomst van lichteningen landweer (later ook militie) en landstorm.*

Het aantal en de gezamenlijke sterkte namen, blijktens hetgeen in de vorige bladzijden is uiteengezet, als regel om de 40 dagen met één ploeg toe. De gezamenlijke sterkte wordt globaal geschat op:

35.000	man	op	het	eind	van	1915;
140.000	"	"	"	"	"	1916;
200.000	"	"	"	"	"	1917.

Ook hiervan moest het grootste gedeelte per spoor worden vervoerd.

3. *Paardenvordering.*

Deze diende tot aanvulling van de vordering op 1 Aug. 1914 en voorts ter voorziening in de behoeften van sindsdien gevormde actieve korpsen en diensten, alsmede van de reserve-formatiën, waarin de met onbepaald klein verlof gezonden lichteningen waren verwerkt. Het grootste deel der te vorderen paarden moest per spoor naar zijne bestemmingen worden vervoerd.

4. <i>Automobielvordering.</i>	} beide ter aanvulling van de vordering van 1914 en voorziening in behoeften van nieuwe formatiën en diensten.
5. <i>Hondenvordering.</i>	

6. *Opheffing van inrichtingen van militair onderwijs.*

De Kon. Militaire Academie, de Cadettenschool, de Hoofdcursus, de Cursussen voor Onderofficieren, de Scholen voor Verlofsofficieren en het Instructiebataljon, die bij de mobilisatie in 1914 waren opgeheven, doch later, toen de algemeene toestand zulks toeliet, ten bate der kaderaanvulling op beperkten voet weder waren in werking gebracht, zouden bij eene tweede mobilisatie opnieuw moeten opgeheven worden, omdat zij ten deele konden zijn gelegen in door den vijand onmiddellijk bedreigd gebied, terwijl bovendien de aan die inrichtingen verbonden officieren en onderofficieren, evenals een deel der leerlingen, dringend noodig waren ter encadreering der korpsen en depots. Het vervoer van al deze militairen moest per spoor geschieden.

7. *Verplaatsing van depots.*

Naargelang van de zijde, vanwaar wij bedreigd mochten worden, moesten de depots, welke — ten einde de beschikbare kazerneeringsruimte te benuttigen — over het geheele land verspreid lagen, uit eventueel direct bedreigde landsgedeelten naar veiliger streken worden overgebracht. De gezamenlijke sterkte der depottroepen wordt op 44.000 man geschat; hiervan moesten in het gunstigste geval minstens 14.000 man per spoor vervoerd worden.

8. *Verplaatsing van andere inrichtingen en detachementen.*

Naargelang van de zijde, vanwaar het gevaar zou dreigen, moesten naar veilige streken verplaatst worden: militaire ziekeninrichtingen en magazijnen, strafgevangenissen, tuchtscholen, huizen van bewaring en rijksopvoedingsgestichten. Het Algemeen Hoofdkwartier zou bij bedreiging van de kust naar elders worden verplaatst; evenzoo vermoedelijk de Regeering, het Koninklijk Huis en, voor zooveel noodig, de Departementen van Algemeen Bestuur, alsook het Hoofdcomité van het Roode Kruis met zijne bureelen en diensten. Ingeval van oorlog met Duitschland moest de Legerplaats bij Oldebroek worden ontruimd. Het kon noodig zijn (en was dan ook voorbereid) het waardevolle stamboekvee uit het noorden des lands in veiligheid te brengen. Eindelijk moesten een aantal militaire detachementen worden verplaatst ter uitvoering van eene voorbereide strategische taak. Alles bijeen vorderde een omvangrijk en omslachtig spoorwegvervoer.

9. *Afvoer van recruten uit het veldleger.*

Daar de depots der bereden wapens niet over voldoende paarden beschikten voor de rijkunstige opleiding der recruten, geschiedde deze laatste bij de korpsen van het veldleger. Deze recruten konden, na eene voorloopige africhting in de depots, nog niet mee te velde gaan en moesten dus bij de mobilisatie afgevoerd worden.

10. *Verplaatsing van interneeringsdepots.*

Naarmate wij in oorlog mochten geraken met Duitschland of met de Entente, moesten de depots van geïnterneerden, behoorende tot de ons vijandige partij, buiten het onmiddellijk bereik van de strijdmacht dier partij gebracht en naar elders verplaatst worden. Een spoorwegvervoer van in maximum omstreeks 32.000 man kon hiervoor worden vereischt.

Ofschoon de mobilisatie, en in 't bijzonder het spoorwegvervoer, zoo goed mogelijk waren voorbereid, zoo kon toch wegens de gestadige toename van het aantal verlofgangers en de telkens wisselende toestanden, deze voorbereiding niet met die nauwkeurigheid en volledigheid geschieden, als voor de mobilisatie van 1914 in veeljarigen rustigen vredesarbeid het geval was geweest. Politieke amateur-strategen in de Staten-Generaal en in de pers, die op demobilisatie aanstuurden, mochten dan beweren, dat de Generale Staf te kort schoot in bekwaamheid of in gezindheid tot medewerking om te bereiken, dat een tweede

mobilisatie zich „in drie vloeken en een zucht” zou kunnen afspelen, zoodat zonder eenig bezwaar onze strijdmacht grootendeels naar huis kon worden gezonden, om oogenblikkelijk weder ter plaatse te verschijnen, zoodra de internationale toestand dreigend mocht worden, voor hem, die eenig inzicht in mobilisatie-vraagstukken heeft, zal het duidelijk zijn, dat het hier een zeer uitgebreid, moeilijk en ingewikkeld probleem gold; en hij zal er zich niet over verwonderen, dat het Opperbevel voor de afwikkeling daarvan, met inbegrip van eventueel noodige concentratievervoeren, 3, tot zelfs 4 à 5 dagen noodig achtte, naar gelang de vereischte vervoeren omvangrijker werden en naarmate de omstandigheden minder gunstig zouden zijn.

Wat dit laatste betreft, zij opgemerkt, dat in Augustus 1914 Nederland geheel buiten elk politiek conflict stond, zoodat de mobilisatie zich stelselmatig en geregeld kon voltrekken, en de strategische opmarsch van het leger — het innemen van de oorlogsopstellingen — eerst behoefde plaats te vinden, nadat de opkomst der dienstplichtigen, de paardenvordering, het geheele mobilisatievervoer, het op voet van oorlog brengen en marschvaardig maken der korpsen, geheel waren afgelopen. Maar bij eene tweede mobilisatie gedurende de oorlogsjaren zou het er geheel anders uitzien. Zij zou het gevolg zijn van eenige feitelijke vijandelijke actie of van eene ernstige bedreiging, welke onmiddellijk door oorlogshandelingen gevolgd kon worden. Daaruit vloeide vooreerst groot gevaar voor versterking van de mobilisatie voort, hetzij door een vijandelijken inval, hetzij door partieele ondernemingen, na verdrijving onzer grenstroepen, tegen onze spoorwegknoopen en spoorwegbruggen gericht. Maar in de tweede plaats volgde uit de voormelde omstandigheid, dat de concentratie van het veldleger en zijne strategische actie in de richting, waarin wij bedreigd werden, niet zou kunnen worden uitgesteld tot na geheelen afloop van het mobilisatievervoer, zoodat bijna met zekerheid te voorzien was, dat het concentratievervoer *gelijktijdig* met het mobilisatievervoer zou moeten plaats vinden, hetgeen niet alleen het vraagstuk weder ingewikkelder maakte, maar bij den uit den aard der zaak begrensde capaciteit onzer spoorwegdiensten tevens tot vertraging van beide of van een van beide vervoeren leiden moest. Alweder een oorzaak van groot gevaar voor de mobilisatie en voor de tijdige actie van het veldleger.

Elke vermeerdering van het percentage der algemeene en bijzondere verloven, elke naar huis gezonden lichte dienstplichtigen, elke gedeeltelijke demobilisatie, moest leiden tot de volgende nadeelen en gevaren:

1. verzwakking van de grensbewakingstroepen, noodzakelijkheid hunner versterking uit andere troepen; daardoor verhoogde verspreiding en versnippering van het veldleger, oplossing van troepenverbanden en vertraging van het herstel dier verbanden en van de concentratie van het leger, ingeval actief zou moeten worden opgetreden;
2. uitbreiding van het mobilisatievervoer en verlenging van zijn duur,

dus vermeerdering van de kans, dat onze strijdmacht niet voltallig en gereed zou zijn op het oogenblik, waarop zij mocht worden aangevallen (vandaar ook de dringende noodzakelijkheid de dagelijkse verloven *tijdig* te schorsen, ten einde het mobilisatievervoer te ontlasten);

3. vermindering van het vooruitzicht, dat gelijktijdig met het mobilisatievervoer ook het concentratievervoer van het leger zou kunnen worden volbracht; dientengevolge gevaar, den vijand niet of niet terstond met onze volle macht te kunnen tegemoet treden;

4. verhoogd gevaar voor ernstige gevolgen van eene storing van de mobilisatie door den vijand, omdat bij afsnijding van een deel van het spoorwegnet een grooter aantal dienstplichtigen zou worden belet hunne korpsen te bereiken, of althans dit *tijdig* te kunnen doen.

Het zal duidelijk zijn, dat al deze bezwaren en gevaren het grootst zouden zijn en het waarschijnlijkst zouden intreden, wanneer wij met Duitschland in conflict geraakten, omdat van die zijde eene overrompeling het gemakkelijkst uitvoerbaar was. Onze geheele oost- en zuidgrens was met Deutsche troepen bezet; meerdere Deutsche garnizoenen lagen op betrekkelijk korten afstand daarachter, terwijl Duitschland in het achterland nog langen tijd over aanzienlijke reserves beschikte. Het verkrijgen van betrouwbare kondschapsberichten uit België en Duitschland was tengevolge van de scherpe afsluiting der grenzen uiterst moeilijk; de berichten, die wij ontvingen, waren veelal enkele dagen oud, vóór zij ons bereikten. Zoo was het dus zeer wel mogelijk, dat een belangrijke troepenmacht in Duitschland of België op betrekkelijk korten afstand van onze grens kon worden samengetrokken, zonder dat wij dat vernamen, vóórdat die troepen onze grens naderden en ons dun cordon van grensbewaking doorbraken.

Maar bestond er werkelijk nog gevaar, dat Nederland in den oorlog kon worden meegesleept? Bestonden er nog ernstige en dringende redenen om den druk der mobilisatie op de dienstplichtigen te bestendigen en den last der militaire uitgaven maar steeds te laten aangroeien, nadat immers duidelijk was gebleken, dat onze onzijdigheid door de oorlogvoerenden geëerbiedigd werd? Al spoedig na den val van Antwerpen en de bezetting van bijna geheel België door de Duitschers, scheen het feit, dat de krijgsverrichtingen zich uit de onmiddellijke nabijheid onzer grenzen hadden verwijderd en in een loopgravenfront schenen te zijn vastgegroeid, bij een groot deel van het Nederlandsche volk den indruk te wekken, dat het gevaar voor ons land voorbij was. Politieke leiders, gesteund door een deel der pers, vonden hierin aanleiding om reeds tegen het eind van 1914 en begin 1915 op gedeeltelijke, doch ver doorgevoerde demobilisatie aan te dringen. Deze beweging werd gaandeweg krachtiger en uitte zich zelfs op oogenblikken, waarop ingewijden wisten, dat de Regeering voor hoogst dreigende moeilijkheden met een of meer der oorlogvoerenden stond. Men beriep zich op het hiervoren reeds op zijne juiste waarde geschatte

argument, dat het mogelijk was (of moest worden gemaakt) bij herleving van het gevaar onze grootendeels naar huis gezonden weermacht ten snelste weder op oorlogsvoet te brengen en tot actie gereed te stellen. De Regeering ging wijselijk op dien drang niet in, al toonde Zij zich bereid in de beperking van persoonlijke diensten en geldelijke lasten ten behoeve onzer neutraliteitshandhaving te gaan tot de alleruiterste grens, tot welke naar Hare meening de politieke en militaire toestand veroorloofde met gedeeltelijke ontwapening te gaan.

De gronden, waarom Nederland gewapend en gereed moest blijven, waren van tweeërlei aard: militaire of strategische en politieke.

Met betrekking tot de eerstbedoelde het volgende: het mocht juist zijn, dat de oorlogshandelingen te land zich sedert het najaar van 1914 niet meer onmiddellijk nabij onze grenzen afspeelden, niettemin lag de rechtervleugel van het westelijk oorlogsfront op nauwlijks 3 dagmarchen van onze zuidelijke grens. De uitslag van den strijd op dat front was steeds onzeker. Doorbreking van het Deutsche front door de Entente-legers was allerminst uitgesloten, wat tot een terugtocht van een aanzienlijk deel der Deutsche macht in noordelijke en noordoostelijke richting kon leiden. De oorlogsgebeurtenissen in Oost-Pruijen en in Gallicië hadden aangetoond, hoe plotseling zulk eene frontdoorbreking tot een geheel ommekeer in den strategischen toestand leiden kan. Wij moesten bedacht zijn op de mogelijkheid, dat de in België strijdende of achter het front aanwezige Deutsche troepen, door de zegevierende Entente-legers met omvatting of afsnijding bedreigd, hun terugtocht *door Nederland heen* zouden willen volbrengen, en zich wellicht zouden verzetten tegen ontwapening en interneering; terwijl evenzeer de mogelijkheid bestond, dat het operatieplan der Entente-legers het van hun standpunt onvermijdelijk zou kunnen maken, ons gebied te gebruiken om eene beslissende manoeuvre tegen den Deutschen tegenstander te kunnen volbrengen.

Ingeval zulk een crisis intrad, moest onze weermacht binnen zeer enkele, hoogstens 2 à 3, dagen voltallig en gereed, de door den toestand van het oogenblik geboden strategische opstelling hebben ingenomen. Dat deze eisch zou kunnen worden vervuld, werd bij de voortgaande afbrokkeling onzer gereede macht en de toenemende uitbreiding eener tweede mobilisatie meer en meer onzeker.

De overweging van den militairen toestand leidde nog tot een ander gezichtspunt. Niettegenstaande de tot de hoogste intensiteit opgevoerde oorlogvoering, scheen de uiterste krachtsinspanning van beide partijen maar steeds geen beslissende uitkomst op te leveren. Jaren achtereen golfde de strijd op het westelijk front heen en weer, zonder dat een der oorlogvoerenden zijn doel scheen te kunnen bereiken. Was het uitgesloten, dat eindelijk een hunner, geen anderen uitweg meer ziende, zou besluiten zijne krijgsverrichtingen te leiden in andere banen, welke *door ons land* zouden kunnen voeren? Was het ondenkbaar, dat de Entente, na aanwinst van versche, eventueel bondgenoot-

schappelijke krachten (Amerika), onder de vaan van „oorlogsnoozaak”, zich zou willen ontworstelen aan den hopeloozen loopgravenstrijd en trachten den bewegingsoorlog te herstellen, om zodoende den Duitschers den nekslag te geven, hen om den rechtervleugel van het westelijk front heen, aangrijpende op hunne verbindingen en in hunnen rug? Was het aan den anderen kant zoo onmogelijk, dat de Duitschers, eene dergelijke operatie vreezende of verwachtende, zich bijtijds daartegen zouden willen verzekeren door onze havens en kusten te bezetten? De verantwoordelijkheid van hen, die de zorg voor 's lands veiligheid en onschendbaarheid hadden te dragen, kon niet worden gedekt met het praatje: „dat zal wel niet gebeuren.” Het geval was mogelijk en kon zelfs niet onwaarschijnlijk genoemd worden. En men kon er op rekenen, dat het eventueel zou intreden onverhoeds, na kortstondige onderhandeling of na een ultimatum op korten termijn, ons slechts enkele uren de keus latende: meewerken of ondergaan. Vertrouwen op den „eerbied voor het recht der kleine natiën” ware hier te eenemale misplaatst. Hoevele kleine natiën waren reeds door geweld, bedreiging of verlokking in den oorlog meegesleept? Ons paste hier slechts vertrouwen op eigen kracht en waakzaamheid.

Het vraagstuk heeft, gelijk hiervoren gezegd, ook zijn politieke zijde.

Men mag wel als vaststaande aannemen, dat onze onzijdigheid door Duitschland als een voordeel voor zich werd aangemerkt en dit rijk er niet licht toe zou overgaan, ons tot vijand te maken. Dit neemt niet weg, dat de beschikking over sommige gedeelten van ons gebied voor de Deutsche oorlogvoering van groote strategische waarde zou zijn geweest (zie blz. 545). Maar ook Engeland zou gaarne in een onzer havens eene overzeesche marinebasis gevestigd hebben; het zou door het bezetten of beheerschen van ons land zijn economischen druk op Duitschland aanmerkelijk hebben kunnen verzwaren (zie blz. 538). Wanneer niettemin beide oorlogvoerenden geneigd waren onze onzijdigheid te eerbiedigen, zoo zou toch geen van beide ooit zonder verzet toelaten, dat wij aan zijne tegenpartij het genot van eenig voordeel gunden of, mogelijk maakten. Gegeven het ontzettende wantrouwen, dat de strijdende natiën vervulde, niet alleen jegens hunne vijanden, maar ook — en niet minder — jegens de neutralen, konden wij slechts hopen onze onzijdigheid op den duur geëerbiedigd te zien, wanneer wij aan de oorlogvoerenden waarborgen verschafften, dat aan hunne respectieve tegenpartij geen enkel voordeel door bezit of gebruik van ons gebied zou worden gegund. Die waarborg kon slechts gelegen zijn in onze voortdurende strijdvaardigheid en blijvende gereedheid en door onzen aldus betoonden beslisten wil, elke schending van onze land- of zee grenzen met geweld te keeren.

Met eene schijn-weerbaarheid zou men de oorlogvoerenden niet zoet houden. Zij *eischten*, dat wij strijdvaardig en gereed zouden zijn. Op een eisch van Engelsche zijde werd hiervóór (blz. 545) reeds gewezen. Van de Deutsche Regeering ontving de onze einde Maart 1916 eene

ernstige waarschuwing, te zorgen voor afdoende beveiliging van Zeeland tegen eene, door eerstgenoemde Regeering verwachte Engelsche maritieme onderneming, onder bedreiging dat, indien gevaar voor de Duitsche stellingen in Vlaanderen mocht ontstaan, de Duitsche legerleiding alle maatregelen zou treffen, welke de toestand zou eischen, desnoods zelfs *ten koste onzer onzijdigheid*. Meer dergelijke voorbeelden zouden kunnen worden aangehaald. Ontwapenen of een te ver doorgevoerd prijsgeven van onze gereedheid zou door de oorlogvoerenden worden opgevat als een bewijs, dat wij niet langer in staat of bereid waren onze onzijdigheid gewapenderhand te handhaven; hun vertrouwen zou zijn geschokt en daarmee zou ons de machtigste factor ontvallen, waardoor wij tot zoover de strijdenden om ons heen hadden weerhouden *zichzelf* waarborgen, en tegelijk voordeelen, te verzekeren.

Ook om andere politieke redenen was het geenszins uitgesloten, dat wij in oorlog zouden kunnen geraken. Wij hadden als neutrale staat voortdurend en in steeds klimmende mate te lijden van het onrecht en de willekeur, ons door beide partijen als om strijd aangedaan: verkrachting onzer rechten, benadeeling onzer belangen, roekeloze vernieling onzer eigendommen. Niet zelden stelden beide belligerenten ons gelijktijdig eischen, zoo tegenstrijdig, dat het wel scheen, dat toegeven eenerzijds slechts tot een conflict met de andere partij kon leiden. Onze Regeering heeft getracht de vele en reusachtige moeilijkheden, voor welke Zij werd gesteld, met tact en voorzichtigheid te overwinnen en daarbij ook van onze nationale waardigheid te redden, wat mogelijk was. Niet altijd slaagde Zij hierin ten volle. Steeds meer moest Zij prijsgeven van Haar rechtmatig en onpartijdig standpunt. Maar er zou toch eenmaal een grens komen aan wat wij over ons konden laten gaan. Er konden ons eischen worden gesteld, die wij niet meer zouden *kunnen* vervullen, hetzij dat het verzet daartegen zou oprijzen uit eigen boezem, hetzij dat de andere partij ons daartoe zou *dwingen*. Afbreken der diplomatieke betrekkingen en oorlog zou dan al spoedig volgen. Hoe kon er toch bij een deel der natie, bij menigen harer volksvertegenwoordigers, bij verscheidene organen der pers plaats zijn voor den eisch, dat Nederland, te midden dezer gevaren en oorlogsdreiging zou gaan ontwapenen, alsof er geen wolkje aan de lucht ware, zichzelf verlagende tot een weerloozen speelbal der niets ontziende oorlogsmachten? Die geestesgesteldheid getuigt van eene kortzichtigheid en lichtzinnigheid, op een ondergrond van materialistisch egoïsme, welke ons noodlottig had kunnen worden, indien de Regeering niet had gewaakt tegen al te ver doorgevoerde afbrokkeling onzer parate macht.

De positie van Nederland tusschen de partijen deed ernstige vraagpunten rijzen met betrekking tot de te volgen gedragslijn, ingeval onze onzijdigheid daadwerkelijk mocht worden geschonden. Vast stond bij de Regeering, dat elke opzettelijke schending van ons gebied

met geweld zou worden gekeerd. Maar de Regering verbond daaraan het volkenrechtelijk juiste voorbehoud, dat het zelfs met geweld tegen gaan van inbreuk op de onzijdigheid niet als een vijandige daad kan worden beschouwd; m.a.w. dat daardoor nog geen oorlog met onzen aanrander zou zijn ontstaan. Toch was dit slechts een academisch theorema, dat der militaire leiding geen practisch houvast bood en waaraan men zich blijkbaar slechts vasthield om tot het *alleruiterste* te gaan in zijn streven om buiten den oorlog te blijven. Immers, een staat blijft slechts zoolang onzijdig, als de ter dekking van zijn territoir gereedgestelde krachten de wederpartij van eene schending der grenzen weerhouden. Heeft die schending nochtans plaats, ongeacht of de tegenstander daarmee een gepraemedeerd strategisch doel wil bereiken, dan wel of hij uit oogenblikkelijken nood de grenzen overschrijdt, doch zich tegen ontwapening en interneering verzet, dan is men *feitelijk in oorlog*. Het is ijdel dan nog te spreken van „voortgezette neutraliteitshandhaving.” De tegenstander acht zich met ons *in oorlog*, zoodra wij hem in de uitvoering zijner plannen dwarsboomen. Een staat kan niet, strijdend, neutraal zijn.

De verhouding, waarin wij in zoo'n geval tot de tweede oorlogvoerende partij zouden komen te staan, deed nieuwe vraagpunten rijzen. De Regering achtte zich bij schending onzer onzijdigheid door één der partijen, nog geenszins dientengevolge automatisch de bondgenoot der andere en behield zich hare houding tegenover deze voor. Maar het was met zekerheid te voorzien, dat deze — indien zij daartoe althans op dat tijdstip in staat ware — haar troepen ons gebied zou doen binnenrukken en hare oorlogsschepen naar onze wateren zou zenden¹⁾, zoogenaamd om hulp te bieden, feitelijk om eigen belang te dienen. Werd die hulp aanvaard (of ingeroepen), dan zouden wij, wat er ook verder gebeuren mocht, definitief oorlogvoerende partij geworden zijn. Werd zij niet aanvaard, dan zouden wij niet alleen den oorspronkelijken schender onzer onzijdigheid moeten terugwerpen, maar tevens de andere partij moeten tegenhouden. Die gezamenlijke actie ware echter voor ons volstrekt onmogelijk. Een strijd op twee fronten ware niet alleen in ons klein land wegens gebrek aan operatieruimte uitgesloten, maar hij zou bovendien onze beperkte en zwak bewapende macht tegenover (of liever: tusschen) eene dubbele overmacht in den kortsten tijd tot vernietiging hebben gedoemd, zonder eenig nut of

¹⁾ De toegangen uit de Noordzee tot de Westerschelde, Vlissingen en een deel van de kust van Walcheren lagen binnen het vuurbereik van de zware Duitse batterijen op de Vlaamsche kust. Het was met zekerheid te voorzien, dat bij eene eventueele poging van eene scheepsmacht der Entente om den door ons versperden en verdedigden Scheldemond te forceeren of Vlissingen te nemen, genoemde batterijen ongevraagd deze scheepsmacht zouden beschieten en hunne lucht- en onderwater-strijdkrachten daartegen zouden laten optreden, ongeacht of zulks binnen ons territoir zou geschieden. Zelfs zouden de Duitschers zeer waarschijnlijk in dit geval, ook tegen onzen wil, troepen naar Zeeuwsch-Vlaanderen zenden. (Zie ook blz. 546).

effect voor onze zaak. Een zoodanig, tegen een gezond militair beleid indruischend gebruik der strijdkrachten zou het Opperbevel ook niet vereenigbaar hebben kunnen achten met zijne moreele verantwoordelijkheid tegenover leger en vloot, die het recht hadden, waar zij hun leven inzetten, te eischen, dat dit slechts geschiedde ten nutte des vaderlands en niet ter wille van een zinledig dogma van „voorgezette neutraliteit”, dat slechts het land ten verderve kon leiden en ons ook in politiek opzicht elken steun zou doen verbeuren.

De Zwitsersche Opperbevelhebber, Generaal Wille schreef in Januari 1917 in *Le Matin*, dat ingeval van schending der Zwitsersche onzijdigheid het leger gereed was om alles te offeren voor de eer van het vaderland en zijn plicht zou doen zonder wankelen, *nauw verbonden met de tegenstanders van wie Zwitserland zou aanvallen*. En later zeide hij tot een verslaggever van hetzelfde blad, dat in het onderstelde geval het leger zijn plicht zou doen, „zijde aan zijde met de tegenstanders der binnenvallende legers, welke samenwerking met ons leger om zoo te zeggen automatisch volgen zou.” Deze gedragslijn munt uit door eenvoudigheid en beslistheid. Maar niet te ontkennen is, dat zij — op ons geval toegepast — de beslissing, aan welke zijde wij ten slotte — door den nood gedwongen — den oorlog zouden ingaan, afhankelijk maakt van het toeval. Want schending van ons grondgebied was denkbaar van de zijde van *beide* partijen, zonder dat het mogelijk ware bij voorbaat uit te maken, van welke zijde deze handeling het meest en het eerst te vreezen zou zijn.

Tijdig partijkiezen ware de eenige oplossing om aan ons verzet tegen onrecht en geweld de beste kansen te bieden. Van zuiver militair standpunt gezien, zou het vraagstuk aanmerkelijk vereenvoudigd zijn geworden, indien de Regeering reeds van den aanvang af, oorlog met een der partijen, welke dan ook, bij voorbaat uitgesloten hadde geacht. Maar dit was met de door Haar — men kan wel zeggen: met instemming van de geheele natie — aanvaarde en consequent gevolgde onzijdigheidspolitiek onvereinigbaar. Wij zouden juist dan opgehouden hebben onzijdig te zijn. De vraag kon ook rijzen, of niet gedurende den loop des oorlogs de Regeering in staat ware, telkens voor elke opvolgende phase, een politieke en militaire balans op te maken, welke het Haar mogelijk kon maken, *voor die phase* het standpunt te bepalen, dat Zij bij eventueele schending of oorlog zou innemen. Maar bij de snel wisselende omstandigheden, de velerlei moeilijkheden, welke de Regeering doorlopend had te ontmoeten, en de behandeling, welke ons land van *beide partijen* ondervond, scheen ook deze gedragslijn op onoverkomelijke bezwaren te stuiten.

Dit erkennende, geve men er zich tevens rekenschap van, welk een onzekere en ingewikkelde toestand hieruit moest voortvloeien. Niet alleen dat alle voorbereidingen voor neutraliteitshandhaving en verdediging tweezijdig moesten geschieden, — dat de troepenopstelling en -verdeeling met beide gevallen rekenen moest, wat tot splitsing

en verzwakking op elk front leidde en tweeërlei concentratievoorbereiding en spoorwegvervoer noodig maakte, — dat aanleg of voorbereiding van versterkte stellingen naar twee fronten werd vereischt en zodoende dubbelen arbeid en kosten vorderde, — dat ook geenerlei voorafgaand overleg en voorbereide samenwerking van ons Opperbevel met de legerleiding van wellicht latere bondgenooten door de Regeering kon worden uitgelokt of zelfs toegelaten, — dat alles, ofschoon te betreuren, ware nog te overkomen. Maar het ergste was, dat wanneer schending van ons gebied feitelijk mocht intreden, het Opperbevel geen zekerheid zou bezitten omtrent de te volgen definitieve gedragslijn. Tijdverlies, onmogelijkheid van besliste bevelen te geven en doortastend te handelen, weifeling en verwarring zouden de onvermijdelijke gevolgen zijn.

Het Opperbevel, als uitvoerder van den wil der Regeering, behoort op elk tijdstip bij voorbaat te weten, wat van de weermacht zal worden verlangd. Bij het ontstaan van een conflict kunnen de gebeurtenissen een zoodanig snel verloop hebben, dat tijd voor beraad (en wellicht beslechting van meeningsverschillen) in den boezem der Regeering, evenzeer als voor gedachtewisseling tusschen Regeering en Opperbevel, zou blijken te ontbreken. Wanneer eenmaal vreemde strijdkrachten op ons gebied daadwerkelijk optreden, of dreigen op te treden in die mate, dat het laatste met zekerheid is te verwachten, dan is het Opperbevel *gedwongen* te handelen en aan de onder zijn gezag staande troepen en oorlogsschepen bevelen te geven. De loop van zaken op het tooneel van den strijd is dan niet meer door politieke overwegingen te regelen, doch wordt door strategische en tactische factoren beheerscht. Is het Opperbevel dan nog omtrent de bedoelingen der Regeering in 't onzekere, dan bestaat gevaar dat oorlogshandelingen worden ingeleid of tot uitvoering komen, die ten slotte konden blijken met die bedoelingen in strijd te zijn, of wel, dat in afwachting de kansen verloopden, welke snel **en krachtig** hadden moeten worden aangegrepen om het land voor eene catastrophe te behoeden. In kritieke oogenblikken kon ons behoud slechts redding verwachten van een snel, beslist en voortvarend handelen, gegrond op een vast besluit en eenheid van gedachte. Onze zwakke macht, zonder de dringend noodige artillerie, vele andere noodzakelijke strijdmiddelen missende, voor een groot deel gedemobiliseerd, had dagen noodig, voordat zij geheel op oorlogsvoet en overeenkomstig de eischen van den strategischen toestand kon zijn gereedgesteld. Elk oogenblik vertraging in de uitvoering der te nemen maatregelen, elke weifeling in de bevelen daarvoor, elke onzekerheid nopens de richting, waarin de hoofdmacht moest worden samengetrokken en gereedgesteld, kon ons noodlottig worden en der tegenpartij gelegenheid bieden ons met zijne, onze grens overschrijdende legers of onze kust naderende vloten, met hunne overweldigende artillerie, te verpletteren, voordat wij onze volle — zij het dan bescheiden — kracht zouden kunnen ontwikkelen.

Het ons gunstige noodlot heeft ons de proef op de som bespaard. Hoezeer de politieke verhoudingen van ons land tot de oorlogvoerende machten gestadig aan moeilijker werden en meer gespannen geraakten, is niet alleen elk gewapend conflict uitgebleven, maar er zijn ook geen aanwijzingen geweest, dat zulk een conflict door een der partijen gezocht of gewenscht werd. Inmiddels is de Nederlandsche Land- en Zee-macht voortgegaan, jaren achtereen, in ernstig plichtbesef, doch onder groote technische moeilijkheden, hare voorbehoedende taak te vervullen. Zij werd meer en meer een factor, welke de oorlogvoerenden niet geheel buiten rekening konden laten¹⁾. De opstelling en verdeling der krijgsmacht is in hoofdtrekken steeds dezelfde gebleven, omdat de politieke en strategische toestand doorlopend dezelfde bleef. Het zuiden des lands en met name Zeeland bleven de gewichtigste en meest blootgestelde gewesten.

De in den loop des tijds gaandeweg bereikte, belangrijke aanwas der levende strijdkrachten (vergelijk blz. 550) moest tot een doelmatig oorlogsgebruik voor een zoo groot mogelijk deel in hooger verband dan dat van bataljons worden gebracht, waarvan dan in de eerste plaats ten bate onzer mobiele macht kon worden partij getrokken. Het oogenblik was hiertoe aangebroken, toen de reserve-landweerbataljons op oorlogssterkte waren gekomen en met hunne aangewezen kaders in verband gebracht en geoefend waren geworden. Daarbij werd voorts overwogen, dat de organisatie van het veldleger, met zijne voor bevelvoering en operatief gebruik te sterke en te logge divisieën van o.a. 18 bataljons infanterie, niet meer aan de eischen des tijds voldeed. De ervaringen op het oorlogsterrein hadden alreeds grootere staten er toe geleid, aan de divisieën geen grootere sterkte aan infanterie te geven dan van 9 à 12 bataljons.

In verband met een en ander werd tegen het eind van 1917 aan het Algemeen Hoofdkwartier eene nieuwe organisatie van het veldleger ontworpen, waarbij 36 reserve-L.W.bataljons, vereenigd in 12 reserve-regimenten, boven de bestaande sterkte zouden worden ingedeeld, zoodat het veldleger dan aan infanterie 108 bataljons zou bevatten.

Het zou bestaan, behalve uit het Hoofdkwartier, uit 4 divisiegroepen, elke van 3 divisieën, benevens een verkenningkorps. De divisie zou, behalve den staf, bevatten:

3 regimenten infanterie (waarvan 1 reserve-regiment), elk à 3 bataljons; 1 eskadron huzaren; 1 afdeeling veldartillerie; 1 compagnie

¹⁾ Generaal Ludendorff schrijft in *Meine Kriegserinnerungen 1914—1918* (blz. 190), dat de Oberste Heeresleitung in den nazomer van 1916 de doorvoering van den onbeprekten duikbootoorlog niet kon aanbevelen, „da er nach Urteil des Reichskanzlers den Krieg mit Holland und Dänemark möglicherweise zur Folge haben würde; wir hatten zum Schutz gegen beide Staaten nicht einen Mann zur Verfügung. Sie waren in der Lage mit ihren zwar nicht kriegsgewohnten Armeen in Deutschland einzurücken und uns den Todesstoss zu geben“.

wielrijders; 1 compagnie pioniers; 1 inf. en art. munitietrein; 1 verbandplaatsafdeeling en 1 telegraafafdeeling.

De divisiegroep zou, behalve den staf en de 3 divisien, bevatten: 1 afdeeling veldartillerie; 1 afdeeling houwitsers (slechts bij 2 divisiegroepen); 1 telegraafafdeeling; 1 pontonafdeeling; 1 verlichtingsafdeeling en 1 radiostation.

Het verkenningskorps zou bestaan uit 1 regiment huzaren en 4 eskadrons wielrijders, waaraan het, overigens bij een der divisiegroepen ingedeelde Korps Rijdende Artillerie kon worden toegevoegd.

Er was bij deze ontwerp-organisatie naar gestreefd het operatief orgaan der landsverdediging belangrijk te versterken, doch daarbij, wegens het gebrek aan beroepsofficieren, zoo min mogelijk nieuwe staven te behoeven te vormen. De staven der divisiegroepen zouden in hoofdzaak overeenstemmen met de bestaande divisiestaven; die der nieuwe divisien werden met eenige toevoeging verkregen uit de bestaande brigadestaven. Het brigadeverband zou komen te vervallen.

Het zwakke punt der ontwerp-organisatie was de uiterst geringe toebedeeling aan artillerie, in verhouding tot de sterkte aan infanterie. Hieraan viel niets te veranderen. Het Departement van Oorlog was er niet in geslaagd, gedurende de oorlogsjaren noemenswaardige hoeveelheden artillerie uit het buitenland te betrekken of binnen 's lands te doen vervaardigen. De oude batterijen van 8 cM. St., ingedeeld bij de lichte geschutreserve, waren noch technisch, noch wat hare organisatie betreft, geschikt voor organieke indeeling bij het veldleger.

Vermits de beslissing van het Departement van Oorlog omtrent de voorgestelde nieuwe organisatie van het veldleger op zich liet wachten, besloot begin September 1918 het Opperbevel, krachtens de in zijne Instructie verleende bevoegdheid, die organisatie in werking te doen treden bij eene eventueele tweede mobilisatie. Het was uit den aard der zaak niet gunstig, op een dergelijk tijdstip eene zoo ingrijpende wijziging door te voeren. Maar het werd nog minder raadzaam geacht, met de verouderde organisatie en daarnaast een aantal losse reserve-bataljons een oorlog in te gaan.

Werd hiervoren gewezen op de onvoldoende bewapening van het veldleger met artillerie, waarbij vooral het gebrek aan modern krombaangeschut een ernstigen misstand opleverde, ook in vele andere opzichten bleef de materiele uitrusting der weermacht tot het einde van den oorlog in de hoogste mate onvoldoende. De munitievoorraad voor de artillerie van het veldleger, ofschoon tijdens de mobilisatiejaren belangrijk uitgebreid, was nog verre van toereikend voor een strijd van eenigen duur. Van bommen-, granaat- en mijnwerpers, belangrijke hulpmiddelen in den stelling- en loopgravenoorlog, waren slechts enkele proefexemplaren aanwezig. Afweergeschut tegen luchtaanvallen ontbrak bijna geheel, eenige noodhulpmiddelen van twijfelachtige bruikbaarheid daargelaten. Ons vestinggeschut was zonder uitzondering totaal verouderd. Het aantal beschikbare mitrailleurs, wellicht het be-

langrijkste element in het huidige troepengevecht, was gering, per troepeneenheid buiten verhouding geringer dan bij de legers der oorlogvoerenden. De aanwezige hoeveelheid handgranaten, ofschoon langzaam toenemende, bleef nog altijd zeer gering, in verhouding tot de groote behoefte, welke in den oorlog was gebleken te bestaan. Gasmaskers, onmisbaar in den modernen strijd, waren slechts in een bedroevend klein aantal aanwezig. Het gemis daarvan stelde niet alleen onze troepen bloot aan de verschrikkingen der gasvergiftiging, maar moest ook hun moreel in bedenkelijke mate neerdrukken. Van stalen helmen, eveneens voor het moreel van den troep van groote waarde, was de fabricage, na aanmaak van een onbeduidend aantal, wegens gebrek aan geschikte grondstof gestaakt. Onze luchtvloot was uiterst beperkt.

Dat onder zulke omstandigheden, nog afgezien van de kans op versterking der tweede mobilisatie, de vooruitzichten voor eene zelfstandige langdurige verdediging van ons grondgebied verre van gunstig waren, behoeft geen betoog. Onze weermacht bleef, niettegenstaande hare numerieke uitbreiding, hare uitsluitend *preventieve* beteekenis behouden. Bij een ernstigen, doorgezette aanval op ons land moest op de spoedige en krachtige hulp van een medestander worden gehoopt.

Het Entente-offensief op het Westfront in den zomer en herfst van 1918 noodzaakte de Duitschers tot een terugtocht voet over voet over hun geheele front, tengevolge waarvan in de eerste helft van October ook hun Vlaamsche front moest terugwijken. Daarmede trad de toestand in, waarvan de mogelijkheid reeds lang te voren door het Nederlandsche Opperbevel was voorzien, dat door het terugkeeren van het krijgsbedrijf in de nabijheid onzer grenzen opnieuw rechtstreeksch gevaar voor schending van ons gebied kon ontstaan. Met het oog hierop gaf onze Regeering den Opperbevelhebber uitdrukkelijk te kennen, dat Zij het in dit tijdsgewricht dringend noodzakelijk achtte, naar buiten duidelijk te doen blijken, dat Zij nog steeds vastbesloten was vast te houden aan Hare onzijdigheid en elke schending van Nederlandsch gebied met kracht van wapenen zou keeren. Dit zeer juiste standpunt moest noodwendig tot eenige voorzorgen leiden, met het oog op de, door de uitgebreide verlopen zeer verzwakte korpsen in de grensstreek en de mogelijkheid, dat verplaatsing van troepen uit het hart des lands naar de zuidelijke grensgewesten noodig zou kunnen worden. Ofschoon de Regeering aanvankelijk eene gedeeltelijke tweede mobilisatie overwoog, bepaalde Zij zich, toen het Opperbevel dit nog niet dadelijk noodig achtte, voorloopig tot het schorsen van de periodieke verlopen, de meest bescheiden voorzorg, welke in de gegeven omstandigheden denkbaar was. In de vergadering van de Tweede Kamer op 23 October las de Tijdelijke Voorzitter van den Raad van Ministers de volgende verklaring voor:

„Nu de oorlog zich heeft verplaatst naar de onmiddellijke nabijheid van de zuidgrens van ons vaderland, is de kans op het be-

trede van ons grondgebied door troepen van de oorlogvoerende mogendheden weder zeer toegenomen.

„Daardoor is eene verandering in den toestand gekomen, door welke voor de nakoming van onzen plicht om onze neutraliteit tegen elke schending, van welke zijde die ook mocht komen, met kracht te handhaven, zwaarder eischen aan ons worden gesteld. Het is van hoog belang, ook in dit stadium van den oorlog, dat wij daarin niet te kort schieten.

„In verband daarmee meent de Regeering, dat het binnenkort noodzakelijk kan zijn, het vermogen van onze weermacht weer op te voeren tot een hooger peil dan dat, waarop het was gekomen door de maatregelen, in de laatste jaren genomen tot verlichting van den druk der mobilisatie.

„Er worden daarom ter voorbereiding daarvan heden bevelen gegeven tot intrekking van alle verloven, met uitzondering van de meer langdurige studie- en zakenverloven.

„De Regeering stelt er prijs op, nadrukkelijk te verklaren, dat er geen enkele reden behoeft te bestaan tot bijzondere ongerustheid omtrent onze verhouding tot eene der oorlogvoerende partijen, doch dat Zij meent krachtiger te moeten zijn voorbereid tot handhaving van onze neutraliteit, dan tot voor eenige dagen noodig was.”

Een verder voorstel van het Opperbevel tot onverwijld versterking van het effectief van het veldleger door oproeping van een deel der met onbepaald klein verlof zijnde militielichting 1914, bleef zonder gevolg. De schorsing der verloven had bij eenige troependeelen tot ongeregelheden geleid, die in een oproer in de Harskamp culmineerden en van politiek-democratische zijde werden verontschuldigd of toegelicht. De Regeering, geïntimideerd, wachtte af en gaf weldra weder de verloven vrij, blijkbaar hopen op een snel en gunstig verloop van de reeds sedert eenigen tijd gevoerde onderhandelingen over een wapenstilstand tusschen de oorlogvoerenden. Het liep, meer geluk dan wijsheid, goed af. Op 11 November werd de wapenstilstand gesloten.

Bij het Nederlandsche leger werd hals over kop tot demobilisatie overgegaan.

Dat intusschen het gevaar, hetwelk het Opperbevel had voorzien, niet denkbeeldig was, kon blijken bij den weldra in volle werking tredende terugtocht der Duitschers uit België en den doortocht van circa 70.000 Duitse grens- en etappetroepen door Limburg, na toestemming onzer Regeering en na het nederleggen der wapens (zie: de R(i)dder) De doormarsch door Limburg. *De Militaire Spectator* 1921, no. 1).

De toekomst van het Militair Onderwijs

DOOR

J. C. LOGGER,

Generaal-Majoor b. d. Oud-Inspecteur van het Militair Onderwijs.

Wanneer er sprake is van het Militair Onderwijs, dan is men geneigd zijne gedachten alleen te vestigen op hetgeen betrekking heeft op de opleiding der beroepsofficieren voor het leger hier te lande en dat in Nederlandsch-Indië, omdat de daarvoor geldende regelen zijn vastgelegd in de Wet op dit Onderwijs van 1890. Sinds dien heeft zich het instituut van de verlofsofficieren echter zoodanig ontwikkeld en nemen deze officieren in beide legers zulk een belangrijke plaats in, dat bij een regeling, die in het algemeen de opleiding van de officieren vaststelt, de vorming van den verlofsofficier zeker niet mag worden gemist. Al zijn de eischen, welke aan den jongen beroepsofficier moeten worden gesteld, anders dan die, waaraan de jeugdige verlofsofficier moet voldoen, de grondslagen, waarop de vorming van beide categoriën moet berusten — vooral wat betreft den practischen dienst — zijn in hoofdzaak dezelfde. Daarom is het naar mijne meening onjuist, dat er alleen hier te lande reeds tien afzonderlijke opleidingen bestaan, waarop a.s. officieren worden opgeleid; een dergelijke versnippering van scholen geeft aanleiding tot verhooging van het totaal der algemeene kosten, welke voor elke school noodig zijn, tot vermeerdering van het aantal leeraren en opvoeders, terwijl inderdaad goede pædagogen in het leger niet in groot aantal zijn te vinden; tot een minder economisch gebruik van de leermiddelen in den meest uitgebreiden zin van het woord, en ten slotte — en dit is zeker niet het minst belangrijke — wordt tusschen de verschillende leerlingen van de verschillende wapens geen band gelegd, welke toch moet bestaan, wil het officierskorps een hecht lichaam zijn, waar kameraadschap en onderlinge waardeering volkomen tot hun recht komen.

Daarom één groote Koninklijke Militaire Academie voor de opleiding van alle officieren — beroeps- en verlofsofficieren voor beide legers te zamen, maar niet een K. M. A. als de bestaande, waarnaar de thans geldende opleidingen voor verlofsofficier zonder meer zouden worden overgebracht, maar een op nieuwe grondslagen opgericht opleidingsinstituut, waar gedurende het eerste jaar de a.s. beroeps- en verlofsofficieren zooveel als mogelijk is te zamen worden gevormd, en waar de eerste daarna in de volgende twee jaren voor hun bijzondere bestemming verder worden opgeleid. Opdat het onderwijs zonder stoornis kan verlopen, moeten alle adspiranten nagenoeg gelijke kennis bezitten, welke overeenkomt met die, welke vereischt wordt voor het behalen van het einddiploma eener Hoogere Burgerschool met vijf-jarigen cursus en moet die nieuwe K. M. A. de beschikking hebben over

oefeningsdetachementen van alle wapens, zoodat intensief kan worden geoefend en de detacheringen bij den troep kunnen vervallen, welke detacheringen door de wijziging van de vredesorganisatie van het Nederlandsche leger, niet meer ten volle tot hun recht kunnen komen; zeker niet voor de a.s. Indische officieren.

Maar niet alleen ten opzichte van de practische opleiding zal een nieuwe richting moeten worden ingeslagen, ook de methode van het onderwijs aan de K. M. A. in de militaire wetenschappen zal moeten worden gewijzigd. De omvang van die wetenschappen en het aantal daarvan, zijn in de laatste vijf en twintig jaren zoo belangrijk uitgebreid, dat het niet meer mogelijk is, in korten tijd de leerstof daarvan naar behooren te verwerken. Er zal een weg moeten worden ingeslagen, welke reeds is gevolgd op onze Universiteiten en die in het Academisch Statuut is neergelegd. Evenals daar zal een splitsing moeten worden gemaakt in vakken, welke verplicht en die niet verplichtend moeten en kunnen worden gevolgd, met dien verstande, dat de verplichte vakken de parate kennis zullen moeten omvatten, welke van elk beroepsofficier moet worden geveerd, terwijl in de niet-verplichte vakken de grondslagen worden gelegd voor een latere studie als officier aan de Hoogere Krijgsschool in tactische richting, aan de Technische Hoogeschool in technischen zin, aan de Militaire Gymnastiekschool voor de lichamelijke ontwikkeling in ruimen zin, aan een Universiteit in de rechtswetenschap en aanverwante vakken enz. De ontwikkeling van de hier gegeven denkbeelden vereischt te veel plaatsruimte, dan dat deze hier kan worden gegeven; ik heb daarom aan de Redactie gevraagd mij de gelegenheid te geven op een ander tijdstip mijne denkbeelden verder uit te werken, en het is mij aangenaam te kunnen mededeelen, dat ik van haar de toezegging heb verkregen, dat zoo spoedig als mogelijk is, de noodige bladzijden te mijner beschikking zullen worden gesteld; ik betuig hierbij daarvoor mijn dank.

Ik ben er van overtuigd, dat de ingrijpende wijzigingen, die ik in het Militair Onderwijs zou willen brengen, niet algemeene instemming zullen vinden, maar daar waar beperking in de Rijksuitgaven dringend geboden is en dus naar vereenvoudiging moet worden gestreefd, en bovendien de uitbreiding van de militaire wetenschap dwingt om naar een andere onderwijsmethode te zoeken, waardoor het onderwijs beter tot zijn recht komt, kunnen de door mij ontwikkelde denkbeelden wellicht dienstig zijn bij het vinden van een oplossing voor het vraagstuk van de officiersopleiding. Moge het in elk geval aan H. M. de Koningin vergund zijn, eenmaal Hare Koninklijke goedkeuring te hechten aan een officiersopleiding voor het Nederlandsch en Nederlandsch-Indische Leger, waardoor officierskorpsen blijven voortbestaan, die ten allen tijde, zulk een goeden naam hebben gedragen.
